

HANDELINGEN
VAN HET
GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS

GESTICHT ONDER DE BENAMING

Société d'Emulation

TE BRUGGE

DRIEMAANDELIJKSCH TIJDSCHRIFT

VOOR DE STUDIE

van Geschiedenis en Oudheden

VAN VLAANDEREN

DEEL LXXXI VAN DE VERZAMELING

JAAR 1938

Aflevering 1-2

BRUGGE

Druk. A. VAN POELVOORDE, BEENHOUWERSSTRAAT, 39

1938

INHOUDSGAVE.

- J. DE SMET. De Krijgsvloot van de Staten van Vlaanderen in de zestiende en zeventiende eeuwen . . . 1

OORKONDEN EN MEDEDEELINGEN.

- R. A. PARMENTIER. Bescheiden omtrent Brugsche schilders van de 16e eeuw. II. Willem Benson . . . 27
- A. SCHOUTEET. Congratulations de la ville de Bruges au nouvel évêque Mgr de Haynin 45
- P. ALLOSSERY. Ardooie, meest onder kerkelijk oogpunt, tot het midden van de 16e eeuw . . . 48

BOEKBESPREKINGEN.

- A. MAERTENS. Onze Lieve Vrouw van de Potterie (*M. English*) 60
- P. ROGGHÉ. De politieke loopbaan van J. J. Raepsaet tot 1815, inzonderheid in en om de Commissie tot herziening der Hollandsche grondwet van 1814 (*Eg. I. Strubbe*) 65

- KRONIEK 67

HANDELINGEN

VAN HET

Genootschap voor Geschiedenis

GESTICHT ONDER DE BENAMING

SOCIÉTÉ D'ÉMULATION

TE BRUGGE

HANDELINGEN
VAN HET
GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS

GESTICHT ONDER DE BENAMING

Société d'Emulation
TE BRUGGE

DRIEMAANDELIJKSCH TIJDSCHRIFT

VOOR DE STUDIE

van Geschiedenis en Oudheden
VAN VLAANDEREN.

DEEL LXXXI VAN DE VERZAMELING.

JAAR 1938

BRUGGE
DRUK. A. VAN POELVOORDE, BEENHOUWERSSTRAAT, 39
1938

ANNALES
DE LA
Société d'Emulation
DE BRUGES

REVUE TRIMESTRIELLE
POUR L'ÉTUDE
de l'Histoire et des Antiquités
DE LA FLANDRE.

TOME LXXXI DE LA COLLECTION.

ANNÉE 1938

BRUGES
IMP. A. VAN POELVOORDE, BEENHOUWERSSTAAT, 39.
1938

De Krijgsvloot van de Staten van Vlaanderen in de zestiende en zeventiende eeuwen.

In 1536 werd op onze kust een oorlogsvloot ingericht. Op 6 September van dit jaar werd ridder Henry de Douvryn tot kapitein aangesteld van de schepen die door de Vier Leden van Vlaanderen uitgerust werden, om gedurende den oorlog de Vlaamsche kust te beveiligen, alsook de schepen te beschermen die er in- en uitvaardden (1).

Hij ontving den titel van admiraal van Sluis.

Voor de schepen werd een streng tuchtreglement uitgevaardigd; zoo zien we dat een matroos die een van zijn makkers zou vermoorden, aan het lijk van den vermoorde zou gebonden en ermee over boord geworpen worden.

Den 14 Maart 1537 was een zwarte dag voor de nieuwgestichte vloot die toen nog maar uit twee schepen bestond: het admiraalschip en een gallioen. Beide schepen waren voor het slecht weder gaan schuilen in de reede van de Downs ten O. van Dover, en lagen daar

---

(1) De bijdrage over het begin van de krijgsvloot van de Staten van Vlaanderen werd opgemaakt met de gegevens uit F. PRIEM. *Précis analytique des documents conservés aux Archives de la Flandre Occidentale*, 2e série, tome 3, Brugge, 1845, bl. 157-307. (Overgedrukt uit register n° 617 van het Brugsche Vrije, van het Staatsarchief te Brugge).

ten anker toen ze overvallen werden door Engelsche oorlogschepen uit Dover. Het admiraalschip werd ingenomen en de bemanning, die weinig weerstand bood omdat er geen oorlog was met Engeland, werd gedeeltelijk gevangen genomen ; men telde zeven dooden. Het admiraalschip kon wegens den storm niet opgebracht worden in een Engelsche haven, daar het dreigde te zinken, de Engelschen lieten het drijven. Het schip werd toch naar Duinkerke gebracht door enkele leden van de bemanning die zich in het ruim verscholen hadden. Het andere schip, de gallioen, had zijn kabels doorgesneden en niettegenstaande het erg beschadigd was door het Engelsch geschut, kon het toch Sluis bereiken.

De gekwetsten en gevangenen van het admiraalschip werden door de Engelschen te Dover aan wal gezet en vrijgelaten.

De vloot werd heringericht. In Juli 1537 bestond ze uit vier schepen onder het bevel van Henry de Douvryn : het admiraalschip Marie met 127 man, de Spagnaard, geheeten de Zeewolf, met 68 man, 't gallioen de Vliegende Geest met 58 man en de Pynaetse met 28 man.

Op 13 Juli werd een nieuw reglement uitgevaardigd : de vier schepen moesten altijd samen zeilen zonder uit het zicht te geraken en 's avonds bij het admiraalschip komen om bevelen te ontvangen ; alleen de admiraal mocht vuurseinen geven ; wanneer echter een van de schepen iets verdachts zag, moest het binst den dag de vlag van de fokkemast driemaal op en neer laten gaan en twee schoten lossen, en 's nachts vuurseinen geven ; om de drie dagen moesten de kapiteinen van de schepen bij den admiraal komen om verslag uit te brengen over de tucht aan boord.

Op 26 Juli werden er reeds drie gekaapte schepen ingebracht : het Fransch oorlogschip « den Luupaert » van Dieppe en drie koopvaardischepen, een van 180 ton en twee van 80 ton die in het Zwin te Sluis aan de ketting gelegd werden. Twee ervan waren van

Kampen op de Zuiderzee, voor deze twee moest later schadevergoeding betaald worden. De lading van de drie schepen bestond uit teer, asch, vlas, kemp, mout, gezouten huiden en andere waren die te Brugge neergelegd werden « in zekere boeyen ende kelders ande Oosterlinghe plaetse ». De verkooping zou geschieden te Brugge op 27 en 28 Oogst, de betaling zou in drie maal moeten geregeld worden; voor de koopwaren: een derde komptant, een derde na zes weken en een derde na twaalf weken; voor de schepen: een derde komptant, een derde na zes maanden en het laatste derde na een jaar.

Het eerste admiraalschip was in 1536 te Arnemuiden in Zeeland gebouwd, het noemde S. Salvator en mat 180 vaten; het was bewapend met « een groot stick met twee camers en noch acht bassen ooc elc twee cameren ». De bemanning bestond uit: een kapitein (admiraal), een kapelaan, een schipper en piloot (kapitein), een chirurgijn, een provoost, een klerk, acht halberdiers, een kok voor den kapitein, een fluitspeler, een « Capitains payge » (loopjongen van den admiraal), vier kwartiermeesters, twee hoogbootsmans, vier schipmans, 13 busschietters voor de groote stukken, een knecht van de busschietters, twee botteliers, een kok, zes scheepsknechten, twee sloopstimmerlieden, twee marsklimmers voor de voormast, twee marsklimmers voor de groote mast, 80 bootsgezellen en 40 krijgslieden; samen 176 man.

Het galloen geheeten Santa Maria, mat 80 vaten en was bewapend met « twee yseren bussen, een klein metalen stikken ». De bemanning bestond uit: een schipper, twee chirurgijns, drie kwartiermeesters, twee hoogbootsmans, drie schipmans, zes busschietters voor de groote stukken, een knecht van de busschietters, twee botteliers, een kok en drie knechten, een sloopstimmerman, twee marsklimmers, dertig bootsgezellen en twintig krijgslieden, samen 57 man.

Het waren deze twee schepen die door de Engelsen beschadigd werden op 14 Maart 1537.

Het nieuw admiraalschip de Marie werd te Duinkerke gebouwd.

In 1543 vinden we vijf oorlogschepen en er werden nog twee kleinere schepen uitgerust « qui cest yver demeureront en mer pour la garde et defence de la petite pecherie » (1).

De oorlogschepen waren: het admiraalschip de Grootte Arend, de Marie, het Serpent, de Jacht van Zeeland en den Rijnschen boot. De kleinere schepen voor de visscherij waren den Hazewind en een ge-kaapt schip uit Dieppe: de Vlieger.

In 1544-1545 werden de vier oorlogschepen in het openbaar verkocht, alleen het admiraalschip bleef bewaard, en de twee kleine bootjes voor de visscherij.

Na 1545 vinden we soms nog vermeldingen van een krijgsvloot in de Spaansche Nederlanden, maar ze behoorde niet meer aan de Staten van Vlaanderen.

Het is enkel in 1666 dat we opnieuw een oorlogsvloot van de Staten van Vlaanderen aantreffen, namelijk de vloot der konvooschepen.

L. Gilliodts van Severen heeft er een grondige studie aan gewijd (2). We hebben echter nog enkele belangrijke stukken gevonden die zijn studie komen aanvullen.

Van af 1653 werd op al de koopwaren een recht geheven van 1 1/2 ‰ om ermede fregatten te bewapenen die de Vlaamsche koopvaardischepen op zee moesten beschermen (3). Van 1666 tot 1670 vinden

---

(1) In 1521 was er reeds een vloot uitgereed van 10 schepen die de haringvisschers moest beschermen tegen de Franschen. (*Algemeen Rijksarchief, Brussel, Rekenkamer, register, n^r 26103*).

(2) L. GILLIODTS VAN SEVEREN. *Cartulaire de l'ancienne Estaple de Bruges*. Tome IV, Brugge, 1906: N^r C. 2587: *Marine marchande et militaire*, bl. 485-548.

(3) *Ibidem*, bl. 486.

we acht konvooschepen vermeld (1). In 1667 werden enkele reglementen uitgevaardigd voor de konvooschepen en op 9 Juni 1672 kwam het groote « Reglement de marine pour la direction et conduite de la navigation et commerce par les ports et havres de Sa Majesté. » In dit reglement stond o. m. bepaald dat geen enkel handelsschip in zee mocht steken zonder begeleiding van een oorlogs- of konvooschip van zijne Majesteit (2).

Rond 1684 schijnt de dienst der konvooschepen heringericht te zijn, ze worden immer talrijker tot in 1703, wanneer een deel ervan afgetakeld wordt, waarschijnlijk ten gevolge van den Spaanschen erfenisoorlog.

Den 3 Februari 1710, besloot de Raad van State twee konvooschepen uit te rusten om voor de haven van Oostende te kruisen tegen de Fransche zee-roovers; de Staten van Vlaanderen zonden een lijst van zes fregatten die zouden kunnen uitgerust worden (3).

In Mei 1711 werd het groot fregatschip « Flandria », bewapend met 68 stukken geschut, naar het fort van Plasschendale gezonden, om aan de verdediging ervan deel te nemen, maar het geraakte vast onderweg en versperde het kanaal. Daar het niet los te krijgen was, vroeg de stad Brugge aan den koning om het te mogen afbreken (4).

Na 1718, vinden we geen spoor meer van konvooschepen (5).

---

(1) A. PINCHART. *Inventaire des Archives des Chambres des Comptes*. T. IV, Brussel, 1875, Chap. 52: Comptes de l'armée de mer, bl. 238-249.

(2) GILLIODTS. *a. w.* T. III, Brugge, 1905, n° 2173, bl. 520) en volg.; en *Derden Placcaetboek van Vlaenderen*, bl. 657-658.

(3) GILLIODTS. *Estaple*. T. III, n° 2285, bl. 662-663.

(4) *Ibidem*, n° 2286, bl. 664.

(5) Als verdere bronnen werden gebruikt: 1° de registers

Tusschen 1684 en 1703 telde de krijgsvloot van de Staten van Vlaanderen twee en dertig eenheden; zeven en twintig staan er vermeld bij Gilliodts van Severen (1); we hebben nog vijf andere gevonden:

Marquis de Grana, bewapend met 36 stukken, en bemand met 126 koppen.

Santa Maria: 98 stukken en 311 man.

St. Anna: 8 stukken en 62 man.

En twee nieuwe fregatten: *St. Idesbaldus*, 18 stukken en 123 man, die de fregat van denzelfden naam moest vervangen, die op 11 Mei 1692 door twee Duinkerksche fregatten veroverd werd; en *de Maeght van Ghendt*, die het schip van denzelfden naam moest vervangen, dat in November 1693, op weg naar Schotland, stuk geslagen werd gedurende een storm in de Saldes Bay, ten noorden van Yarmouth.

De bewapening en de bemanning van deze schepen werd soms verminderd, wanneer ze een zekeren ouderdom hadden, het geschut en de bemanning die hun ontnomen werden, gingen over op de nieuwe konvooschepen, die belast waren met het begeleiden van de koopvaardijsschepen naar Spanje en Engeland; de oudere schepen werden gebruikt voor de wacht op de Vlaamsche kust en in het Pas de Calais.

In de vroegere eeuwen was het de gewoonte dat de koopvaardijsschepen zich enkel op zee begaven in konvoien, onder het geleide van één of meer oorlogsschepen (2); dit gebruik werd ten andere in de twee

---

^{nrs} 1819-1826 van het Brugsche Vrije, berustend op het *Staatsarchief te Brugge* en 2° de portefeuilles "Convois et équipages (1688-1696)", en "Convois et prises de mer (1677-1745)", berustend op het *Stadsarchief te Brugge*.

(1) GILLIODTS. *Estaple*, T. IV, bl. 496-497.

(2) Vgl. *Op zee van Noorwegen naar Spanje in 1678-1679* in *Biekorf*, 1931, bl. 58, 92 en 121.

laatste jaren van den wereldoorlog terug in voege gebracht, toen de Duitsche duikbooten de zee onveilig maakten (1).

Een beschrijving van een konvooi uit 1693 vinden we in het opschrift van de rekening «...van syne Majesteits convoijschip de Maeght van Ghent, daer capiteyn op is Nicolais Vercruysse, uijtgevaeren den 5^{en} octobre 1693, gaende naer Liet [Leyth] in Schotland in compagnie [van] syne Majesteits Convoy schepen de Coninginne van Spagnie, S. Idesbaldes, neffens derthien andere schepen, door swaere stoorme gedeurende den tijdt van een maent syn malheureuselijck gestrangh aen Saldes Baij, thien millen benoorden Yarmouth, ende 't schip aldaer gesmeeten in duijssent stucken, 't volck ten deele gesalveert, synde gebleven twee mannen ende drye jongens (Godt beter 't)... » (2).

In Februari 1697 kwam het konvooischip « de Coninginne van Spanien » met 27 sloepen van het eiland Wight naar Oostende, onderweg werd het overvallen door 17 Fransche oorlogsschepen. Het verloor 18 sloepen en kwam met de 9 andere te Oostende aan op 29 Februari 1697 (3).

De konvooischepen « Santa Maria » en « Santa Teresa » vaarden in Oogst 1684 naar Cadix. In Oogst 1684 begeleide de « O. L. Vrouwe van Gratie » sloepen van Oostende naar Zeeland. Hetzelfde schip, samen met de « S. Francisco », vaarde in den zomer van 1686 naar Cadix. De « S. Francisco » vaarde in Februari 1693 naar Bilbao. Van 4 Oogst tot 7 November 1693 vaarde dit schip naar Londen en Schotland, het bracht den

---

(1) Vgl. ADMIRAL W. SNOWDEN SIMS. *La victoire sur mer*. Parijs, 1925, bl. 105-147 en *Biskorf*, 1932, bl. 250-254: *De overwinning op zee onder den oorlog*.

(2) *Staatsarchief te Brugge*. Vrije, reg. n° 1822, n° 8.

(3) *Ibidem*, n° 10.

graaf van Bergeyck, algemeen ontvanger van de Spaansche Nederlanden, naar Plymouth en keerde toen naar Oostende terug (1).

De konvooschepen, om een deel van de kosten te dekken, vervoerden ook koopwaren en passagiers; in de rekeningen staan gewoonlijk de pakken, kisten of tonnen aangegeven, die de lading uitmaakten, met hunne merken en de vrachtprijs die ervoor ontvangen werd (2).

Ziehier de lijst der passagiers die op de « Flandria » naar Cadix vertrokken op 9 October 1699: « Monsr Matthieus Brugghevan; Monsr de Boede; Monsr Rabauw; Monsr de Wulf; Jff^e Berlodt; Monsr Kinnaert; Monsr Pieter de Groote; Jff^e Marij van Melle; Monsr Liscar; Monsr Aers, een jonghman. » Ieder van deze passagiers betaalde een « passaghieghelt » van 20 patacons, uitgenomen de laatste die maar 16 patacons moest betalen (3).

Van 4 Mei tot 10 September 1693 voer de « O. L. Vrouwe van Scherpenheuvel » naar Spanje met 70 afgedankte soldaten en een lading pakken voor den koning van Spanje, deze werden te Bilbao afgeladen, en het schip nam toen een lading ijzer in voor Cadix. Daar kon het geen vracht vinden om voor bijzonderen naar Oostende te brengen, het nam voor rekening van de Staten van Vlaanderen een lading zout in, die het te vergeefs trachtte te verkoopen te Cork in Ierland; het kwam toen met zijn lading naar Oostende, en met enkele koopwaren uit Cork.

De konvooschepen stonden ook ten dienste van de

---

(1) E. VANDENBUSSCHE. *Inventaire des Archives de l'Etat à Bruges*, Franc de Bruges, T. II, Brugge, 1884, bl. 208-116 en GILLIODTS, *E staple*, IV, bl. 498 500.

(2) Zie vooral de registers n^{rs} 1824 en 1826 van het Vrije, en portefeuille « Convois et prises de mer, 1695. »

(3) Vrije, reg. n^r 1826, n^r 6.

Spaansche troepen hier te lande, zoo voerde het konvooischip « S. Francisco », samen met het schip « de Hope » van Vlissingen, troepen naar Bilbao, en keerde terug met een lading paarden voor de troepen hier te lande (17 Mei-20 Juli 1693) (1).

Volgens de wedden die aan het scheepsvolk uitbetaald werden, heb ik de lijst van de bemanning voor twee van de konvooischepen opgeteekend :

Het fregatschip « Santa Teresa » was in 1684 bewapend met 18 stukken en bemand met 98 koppen, onderverdeeld als volgt: een kapitein, een luitenant, een stuurman, een bootsman, een constabel, een schieman, een barbier, een timmerman, een bottelier, twee koks, een schrijver, een bootmansmaat, een schiemansmaat, een constabelsmaat, drie kwartiermeesters, 58 bootgezellen, 9 volontairen (soldaten van het landleger die vrijwillig dienst genomen hadden als marine voetvolk), 7 jongens en nog 6 bootsgezellen.

Het fregatschip « O. L. Vrouwe van Gratie » was in 1684 bewapend met 8 stukken en bemand met 66 koppen, onderverdeeld als volgt: een kapitein, een schipper, een stierman, een bootsman, een schieman, een constabel, een chirurgijn, een timmerman, twee koks, een bottelier, een zeilmaker, een schrijver, een klokman, een bootmansmaat, een schiemansmaat, een constabelsmaat, een botteliersmaat, twee kwartiermeesters, 41 bootsgezellen en 5 jongens (2).

Met de volontairen had men nogal eens moeite, want in de staten van betaling voor deze soldaten, die gewoonlijk met hunne eigene officieren aan boord kwamen en onder hun bevel op de schepen dienden, leest men soms « niet jn zee geweest ende deurgelooopen » ; andere

---

(1) E. VANDENBUSSCHE, *a. w.* II, 214, en GILLIODTS, *Estaple*, IV, bl. 527-530.

(2) Vrije, reg. n^r 1818, n^{rs} 2 en 3.

die hun dienst behoorlijk vervulden, vielen als slachtoffer van hunne plicht, zooals de nota getuigt: « dese vollontairen syn doot gebleven op 't voors. fregatte jn 't gevecht » (1).
 JOS. DE SMET.

BIJLAGEN:

A. De Uitrusting van het Konvooischip Santa Maria.

We hebben de rekening teruggevonden van de uitrusting van het groot fregatschip « Santa Maria » dat in 1699 zijn eerste reis ondernam (2).

In het opschrift van de rekening lezen we de volgende beschrijving van het schip:

„ Rekeninghe... van het equiperen, armeren, ende victailleren van het nieuw groot 's Lants Convoij schip als nu genaemt Sta Maria, wesende lanck inde hiele ontrent 132 voeten (36 m. 20), ende over de Stevens 147 voeten (40 m. 32); wijdt op het decq op d'uijtwateringe ontrent 44 voeten (12 m. 07), diep in het ruijm 16 1/2 voeten (4 m. 52), hoogh tusschen het decq 7 voet en 3 duim à 7 1/2 voet (1 m. 98 tot 5 m. 05) voorts een half decq, bacq ende hutte naer advenante; ende wert het selve schip geexlimeert groot te wesen ontrent 375 lasten (750 ton); gemonteert met 60 grouve stucken jsere cannon, te weten: 24 swaere stucken staende op het onderste decq; daer van 6 stucken schietende 18 lb. ball, ende 18 stucken schietende 12 lb. ball; op het tweede decq ligghen 22 stucken schietende 8 lb. ball; op het half decq 10 stucken schietende 6 lb. ball, ende voorder op de bacq liggen 4 stucken schietende 4 lb. ball, voorts hant geweire ende andere amonitie van oorloghe naer advenante.

„ Alsmede op hebbende soo officieren, mattsroosen, volontairen als jongens tsamen 311 copen, daerop commandeert capiteyn Michiel Mansvelt, ende dit tot doenen convoij naer; Cadix, gelaeden hebbende eenige packen en vaeten ten vrachte;

(1) Ibidem, n^r 5.

(2) *Vrije*, reg. n^r 1825.

vertrocken van Oostende in compagnie van het Convoijschip de Maeght van Ghendt, gemonteert met 28 stukken cannon op den 19^{en} Maj 1699... »

Het schip had drie masten: de voormast, de groote mast, en de bezaanmast (f° 5 v.).

De bewapening van de bemanning bestond uit 86 « fusiecken », 8 « donderbossen », 26 pistolen, 40 « hauwers » en 36 enterbijlen (f° 62 v. en vlg.).

De verlichting bestond uit een groot licht in de groote mast, twee kleinere lichten van achter, 12 scheepslantarnaars, 6 waterlantarnaars, 6 dieflantarnaars, en 12 schotlantarnaars voor de stukken (f° 13 v.).

De vlaggen bestonden uit twee bourgognevlaggen (ieder van 208 ellen witte saai en 80 ellen roode saai), drie « feu flaggen » van ieder 256 ellen, een roode, een blauwe en een witte; twee geele, een witte en een blauwe « geus » van 48 1/2 ellen ieder; een koningswimpel; een blauwe, een roode en een feu wimpel (f° 17).

Er werd nog betaald « aen Marcus de Chane, beeltsnijder, de somme van een hondert guldens, ende dat over een linde boom van hem gecocht fl. 17, 10, daer uijt gesneden een Maria beelt om achter jegens de spiegel van het schip, met 4 Ingels en eenigh louverwerck tot 66 gulden, een palm houte crucifix, etc... » (f° 30).

De uitrusting van de kajuit was ten zeerste verzorgd. Voor het schilderwerk werden 120 « bouxken fin gout » gebruikt, verder vinden we nog de levering van 65 7/8 ellen « goudt leer » (cuir de Cordoue), 6 nieuwe « roo leeren sael stoelen », twee spiegels, 61 1/2 ellen damast voor twee « lidecanten » en gordijnen voor de deur enz., 4 3/4 ellen toile cirée voor een « opper tafelcleet », verder nog leveringen van « serveete goet, tafel laecken, fin blauw gerut linwaet om handt doucken, servieten en dwaelen »; 72 tinnen lepels en vorken, 12 patteelen en 36 « tailljoren », enz. (f° 39-42).

Voor de kapel vinden we leveringen van altaarkleederen, kasuifels, alben, enz.; kanten voor de « overslops, corporaels en beusen op de kelcq ». Verder nog zilverwerk: een kelk met « platinne », een buske voor de H. Olie en voor de H. Hostien, twee missekannekes en twee kandelaars; nog een schilderij op het altaar, een gewijde altaarsteen, 40 wassen kaarsen van tien pond, een missale romanum gebonden in spaansch leder en met sloten, een gouden kapittelstok, enz. (fos 42 v.-45 v.).

De eetwaren aan boord geladen voor de reis naar Spanje, bestonden uit 23.339 pond beschuit, 80 brooden, 2.928 pond Iersche boter, 5.510 pond Edammer kaas, 12 hammen, 20 tonnen Iersch vleesch, 73 pond boter, 101 pond gerookt vleesch, 24 koeitongen, 104 pond rundvleesch, 64 pond schapenvleesch en 44 pond kalfvleesch, 840 pond versch gezouten vleesch, zes levende schapen, 25 kiekens, 6.691 pond stokvisch, 35 1/2 razieren erwten, 187 pond suiker. De drankvoorraad bestoofd uit 170 tonnen bier, 52 1/2 stoop Fransche brandewijn, 56 stoop « secque » wijn, 23 liggers en 17 « verkens » versch water. (fos 46-53 v.).

Er werden nog uitgaven gedaan om de bemanning bijeen te krijgen en een lading koopwaren te bezorgen: « van t'affixeren de billietten tot Gent en Antwerpe tot het vertrecq van de convoij schepen..., over het roepen met den trommel tot aennemen van boodtsvolcq en volunthairen voor dese convoijschepen..., over gecloncken te hebben alhier tot Oostende, tot aennemen van het volcq en om in zee te gaen..., aen Francois du Prée, officier... over debvoiren van het boodtsvolcq op te soucken om aen boort te gaen..., enz. (fos 59-61).

Het schip was ook nog voorzien van een « groenlantsche chaloupe » (fo 70 v.) (1).

---

(1) Over den bouw, de uitrusting, de bewapening en de bevoorrading van de konvooischepen, zie GILLIODTS, *Estaple*, IV, bl. 502-521.

B. De Kruisertocht van het Konvooischip St. Joseph.

8 Mei-10 Oogst 1697.

Op het Staatsarchief te Brugge wordt een scheepsdagboek bewaard van het konvooischip « St. Joseph », waarin zijn kruiservaart beschreven wordt tusschen de Engelsche en de Vlaamsche kust (1). Het is het eenige scheepsjournaal van een konvooischip dat te Brugge bewaard wordt. Spijtig dat we geen scheepsjournal bezitten van een konvooischip dat op Spanje gevaren heeft.

Uit het bewaarde scheepsjournal geef ik hierachter de belangrijkste uittreksels.

In het dagboek wordt de windsterkte als volgt aangeduid :

Stil : 0-1 meter in de seconde ; *slappe koelte* : 2-4 m. ; *bramzeilkoelte* : 8-10 m. ; *marszeilkoelte* : 10-12 m. ; *harde koelte, harde wind of gereefd marszeilkoelte* : 12-14 m. ; *onderzeilkoelte* : 14-16 m. ; *storm* : 20-25 m. ; *harde storm* : meer dan 25 m. in de seconde.

De loefzijde van het schip is de zijde waar de wind inkomt (te louvaert) ; *de lijzijde* is de zijde waar de wind uitgaat (te lye van ons) ; b. v. een schip vaart naar het Z. en de wind komt uit het W., de westzijde is de loefzijde en de oostzijde de lijzijde (2).

Van de kapiteinen van ander Vlaamsche oorlogschepen die de « St. Joseph » op zee tegenkomt of waarmede hij samen kruist, heb ik slechts voor de drie volgende het schip kunnen bepalen waarover ze bevel voerden : *N. Verduyse* : het snauwschip « Ste Anna » (acht stukken geschut en 57 man) ; *C. Cornelissen* : het fregat « Ste Robertus » (veertien stukken en 85 man) ; *M.*

(1) Het stuk zit verloren in het archief van de kastelmeijer, 2^e reeks, n° 29.

(2) Zie *Biekorf*, 1931, bl. 22-23.

Mansvelt: het fregat « St. Francisco » (24 stukken en 200 man) (1).

Journal van sijn Majesteijts Convoyschip St. Joseph gecommandeert par den Capiteyn Laurens Ebeledtz convoijende en cruijssende op sijn Majesteijts vijanden, vertrocken van Ostende den achsten Meij 1697.

Vrijdag den 10 ditto [Mei], 's mergens met den daghe waren af en een Dunckerque 1 mille, sagen als dan vijf zeijllen van d'W. commen naer de reede van Dunckerke, daer bij commende, waeren twee fregatten (2) den eenen met 10, den anderen met 12 stukken canon met drie coopvardie schepen die de selve waren teuende (3), laverden als dan W. ut tusschen de Breebanq ende de Bracke (4) deur, sagen als dan een snauw (5) ut de N. commen die het effen voor ons overhaelde, wenden alsdan met hem, ende jongen hem jegens d'wal bewesten G[r]evelinge alwaer hem hebben beschotten, ende terstondt isser een groote quantiteit van calvalerije tot assistentie gecommen, d'wijnt van het W. Z. W^{ten} met een marseyl koelte, laverende alsdan weder W. ut. Jegens den avent wiert het stille, en gijeden onse onderseijllen op, en liet soo drijven met d'ebbe alsoo dat wij s'mijddernachts de wijnt cregen van het Oosten van een cleijne koelte, en sagen een dipo, die naer ons toequam; soo haest wij hem gewaer wijerden mieken daer jaght op, en jongen hem jegens d'wal een weijnich bij westen Calix (6), en wenden alsdan weder tzee.

Saterdag den 11 ditto [Mei], s'mergens d'wijnt van het O. N. O. van marseijl koelte, sagen noch een ander dipo, en jongen hem gelijk naer d'wal, en wenden weder t'zee, ontrent ten 7 heuren sagen een pacquetboodt commende van London met een partije gevangen, willende naer Calix, en lijepen soo N. over; jegens d'mijddagh sagen een groote vloote van schepen oplaverende naer N.; ten 1 heuren leijden weder over O.,

(1) *Staatsarchief Brugge*, Brugsche Vrije, reg. n^r 1823, n^{rs} 6, 7 en 12.

(2) Een fregat = een snelvarend oorlogschip, later vervangen door den kruiser.

(3) tuien = slepen.

(4) De Breebank en de Bracke ziju twee zandbanken ten N. van Duinkerke.

(5) Een snauw = een lang vrachtschip.

(6) Calais.

d'wijnt van het N. N. O. met moij weder; jegens den avent sagen een vloote schepen van ontrent 130 à 140 seijllen, waer onder een visadmirael was, die O. op wijlde, sagen alsdan Dunckercke Z. Z. O. vijer millen van ons; lijet het N. over staen tot mijddernacht.

. . . . .
Woensdagh den 22 ditto [Mei]; s'mergens d'wijnt van het W. Z. W. met een harte koelte, lijeden N. over met twee reven in de focke, en onder d'wal commende wenden Z. over, jegens de mijddagh het weder wat bedaert, mijcken ons groot marseijl bij, en quamen weder onder de Swarte Nest (1) en wenden weder N. over naer d'Engelss wal, ontrent bij Goelsteen (2), wenden alsdan Z. over tot den avent en quamen weder bij de Swarte Nest, wenden N. over.

Donderdagh den 23 ditto [Mei]; s'mergens waren voor Calix, d'wijnt Z. W. lagen N. over met marseijl coelte, met het groot marseijl bij, soo dat gedurich een en weder laverden van den een wal naer den anderen, jeghens den avent waren af en aen Beloijne (3), lagen W. N. W. over.

Vrijdagh den 24 ditto [Mei]; s'mergens d'wijnt van het Z. W. lagen Z. Z. O. over met een harde wijnt, namen een reef jn focke en schoverseijl; ontrent ten 10 hueren s'mergens wenden N. W. over; jegens den avent sagen den hoek van de Sijngels (4) N. W. en N. van ons en resolverden daer achter te loopen, alwaer wij met de sonne onderganck sijn ten ancker gecommen op ses vaem water.

Saterdagh den 25 ditto [Mei]; s'mergens lijep d'wijnt van het Z. Z. W. van een hardt storm, en modersije, lijchten alsdan ons ancker over d'ebbe, en retijrden alsoo naer de Duins (5), alwaer wij ontrent ten 11 hueren ten ancker sijn gecommen op 6 vaem water, strijckende alsdan onse steijgnen en reven en soo gebleven ten ancker leggen.

. . . . .
Dijssendagh den 28 ditto [Mei]; s'mergens d'wijnt van het W. N. W. met regen en wijnt als vooren, soo ontrent ten 10 heuren het weder wat bedaerde, setten de steijgnen om hoogh en reven jn cruïjs, jegens d'mijddagh cregen een boodt water aen boort; naer mijddagh wonden ons ancker op en neer,

---

(1) Swartenesse = kaap Gris-Nez ten W. van Calais.
 (2) Folkestone.
 (3) Boulogne.
 (4) The Shingles = banken ten Z. van Folkestone.
 (5) The Downs, een reede rechtover Deal (N. O. van Dover).

en s'avens ten 9 uren gijngen onder seijl, lijepen soo jn het vaerwater van de Hoofden (1).

Saterdag den eersten Juni 1697; s'mergens d'wijnt van het N. en lagen weder O. over, ontrent ten 6 uren sagen een seijl daer wij jaght op mijeken, bij commende was een galliot met drij masten genaempt de Crocedille, daer meester op was Jan Doelser, tevooren aen landt sijecq gebleven en in sijn platse gestelt meester Abraham Boucqhoudt, geladen met 450 tonnen (2) smee coolen, en eenige deijllen, willende naer Diepe, den welcken op de reede van Ostende hebbe gebroght, en s'avens de loodts aen boort commende. den voorseijden meester Boucqhoudt aen landt gesonden, en sijn documenten aan d'heer equipagemeester Fr. Schonemille, ende sijn soo den heelen nacht op de reede blijven leggen.

Sondag den 2 ditto; s'mergens d'wijnt van het N. N. O., moij weder, sagen de loodtsboodt uitcommen aen boort met de voorseijde meester Boucqhoudt, te vooren geexaminert geweest par de juge de heer pensjonaris L. Timmerman, en geordonnert par brijef van ditto heer Schonemille, hem schipper te stellen aen boort van sijn voorseijdt schip, als vijndende geen occatije om selve te connen confijsqueren; ontrent ten 8 uren lichten ons ancker, stellende den voorseijden schipper aen sijn boort, en sijn soo N. W. over jn zee geloopen; naer mijddagh sagen een seijl dat bij d'wijnt O. over lagh, daer wij jaght op mijeken, bij commende was een Deen, commende van Ostende, sijnde een schotte, daer op was Mathes Rocq, het schip genaempt den Conincq Frederijck, ballasts schips willende naer Noorwegen, wenden alsdan O. over met corte seijllen, sagen Ostende Z. Z. O., 4 1/2 millen van ons af.

Maendagh den 3 ditto; s'mergens met den dage d'wijnt van het N. N. O. met marseijl coelte, sagen alsdan drij seijllen Westwaert van ons, die Z. W. heenen lijepen, daer wij een weijnich jaght op mijecken, maer wij een ander seijl sijende Noordwaert van ons, verlijetten deselve, en, wenden O. over naer het andre schip dat Z. over laght, sagen alsdan noch een seijl jn lije voorut, sijnde capiteijn Pieter De Meij, die op ons jagen mede jaght mijekt, en lagh boven ons deur, soo dat hij eerst aen sijn boort heeft geweest ende bemandt. wij te vooren naer het schip differente schotten hebbende geschotten, waer af eenigen over hem geschotten sijn geweest, en is soo

---

(1) De zeeëngte van het Pas-de-Calais.

(1) 1 ton = 2.000 pond of 928 kgr.

afgecommen (prijerden den voorseijden capiteijn De Meij om van ons volck jn te stellen) maer heeft daer over niet willen staen, en differende seijgnen gedaen aen de prinse (1), dat hij soude deur seijllen, soo dat sij niet en wilden tegen brassen (2), ende volcq jn te setten, seijde den luitenant van den voorseijden capiteijn De Meij, daertoe geen ordre te hebben; hebbe alsdan op d'prinse sijn sijde geloopen, soo hebbe aen boort geseijlt en eenige van mijn volcq daer jngesprongen, alsdan t'sament zeijl maeckende naer de reede van Ostende, sagen als dan een Deen commende van Noorwegen, die preijden en geladen met deijllen, willende naer Ostende, gesignuert aen d'heer Franchoys van Pruijssen; op d'mijddagh lijep de prinse bijnnen geladen sijnde met deijllen en terre, eerste verovert par den capiteyn Bommelaer van Dunckercke; namen alsdan ons voormarseijl jn, en lijepen soo N. W. jn zee jegens den avent quamen ander mael bij den voorseijden Deen, namen alsdan ons groot marseijl jn, en lijet het soo drijven.

Donderdag den 6 ditto [Juni]; s'mergens d'wijnt van het N. O. met gereefde marseijl koelte en modersije, wenden alsdan N. W. over, hadden Ostende Z. O. 3 1/2 millen van ons: op de mijddagh sagen een seijl jn lije van ons, daer wij jaght op mijeken, bij commende was capiteyn Pieter Hobert, sagen alsdan een galliot dat W. ut lagh, daer wij jaght op mijeken en schotten dat hij soude afcommen, hetwelcke hij dede, heeft aen boort geweest, was een Portogij's genaempt St. Rosa, capiteyn Juan Barraç commende van Amsterdam, gedestijneert naer Lisboa afgeladen voor meesters recqueninck met partij geschropte deijllen en andre cleenicheden; s'avons om 8 heuren sagen Ostende Z. O. en Z. van ons 4 1/2 millen, wenden alsdan W. over, d'wijnt van het N. N. W. met moij weder, s'nachts ten 12 heuren wenden weder N. O. over, sagen een seijl dat jegens ons aenlagh, bij commende, was een Bisschajjer commende van Amsterdam, gedestijneert naer Bilbao, daer den capiteyn Pieter Hobert aen boort was, hem ter degen sijnde visiterende, en ten lesten heeft laten gaen.

Sondagh den 9 ditto [Juni]; s'mergens d'wijnt van het O. Z. O. met moij weder, clayne koelte ontrent ten 4 heuren ditto s'mergens waren dicht over Blanckenberghe, sagen alsdan een fregatte dat aldaer ten ancker laght, dat op ons afquam, wij

(1) Prise = buitgemaakt schip.

(2) De zeilen tegen den wind inbrengen om te stoppen.

hem verkennende was een cruïsser van Derver (1) met 18 p^s canon gemonteert en genaempt Het Water Vlijedt; voors middaghs wijert het heel stille, deden devoijren om te anckeren over d'ebbe, hadden af en aen Knocke, ten 10 heuren quammer een coelte van het N. N. W., lichten ons ancker en gingen onder seijl, soo dat wij ontrent ten 4 heuren naer middaght ten ancker quamen op het vlacke (2) en alsdan een schotte schotten en blauw flagge laten waijen om de schepper(s) te beter te connen averteren en een expressen gesonden naer Vlissingen.

Saterdag den 15 ditto [Juni]; s'mergens d'wijnt van het W. Z. W. met marseijl coelte, lagen alsdan N. W. over, sagen d'voorsejde vloote [...een vloote op laverende naer d'W....] te louvaert van ons, als wanner een oorlochschip op ons afquam gemonteert met 74 p^s canon die wij jn verwachten, ons gesproken hebbende mijcken weder seijl N. W. over; s'mergens ten 8 heuren sagen het Noort Voorlandt (3) W. Z. W. van ons 4 millen, soo dat wij ontrent ten 4 heuren aldaer ten ancker quamen om d'vloodt te stoppen (4), d'wijnt crompt heel van het Z. O. met slappe koelte, s'avens ten 9 heuren met de voor ebbe, lichten ons ancker en gijngen onder seijl, wende 2 a 3 slagen om boven de Goejngen (5) te zeijllen.

Woensdagh den 19 ditto [Juni]; s'mergens d'wijnt van het W. Z. W. met marseijl coelte waren dicht onder Calis, waren dan syende vijer seijllen ontrent 3 millen W. waert van ons, die mede bij d'wijnde lagen naer d'wal, die ons niet en betrouden, daer wij jaght op mijeken, waren drije schepen commende van d'Engelss wal die jaght op ons myeken soo dat wij boven hun niet en conden deur leggen, hebben moeten voor d'wijnde wenden, en alsdan siende Engelse te wesen, lijepen naer hun toe, waer af den eenen met een 4 tal kogels door onse broodtkoije schodt, en d'pompe met vijer cardouskocker om stucken schodt, soo passerende laverden weder W. ut, sagen datter een van de voorsejde schepen onder

---

(1) Vere, stad in Zeeland.

(2) Rechtover Vlissingen.

(3) North-Foreland, kaap ten O. van de monding van de Thames, tusschen Margate en Ramsgate.

(4) Om niet door de vloed meegesleept te worden.

(5) De Goodwin banken rechtover Deal, die de reede van de Downs vormen.

Hobijtenis (1) geloopt was; jehens den avent, quamen weder bij de capiteijn N. Vercrijssse.

Vrijdag den 21 ditto [Juni]; s'mergens d'wijnt van het W. N. W. met moij weder en stijlte, sagen aldan twee dipoes Oostwaer van ons, daer wij jaght op mijeken, die ons verkennende sijn naer ons toegecommen, was capiteijns Thomas Gournaij en Pieter de Meij, wenden met elcanderen Z. over; jegens den avent waren af en aen het hoochtlandt van Stabeel (2) 4 millen af, sagen aldan onder d'Engelss wal een vloote schepen wel van 30 zeijllen.

Saterdag den 22 ditto [Juni]; s'mergens met den dagen d'wijnt van het N. W. met harte marseijl coelte, sagen aldan een snau, die boven ons deur lagh naer d'Engelss wal, ten 5 heuren wenden als mede N. over naer d'Engelss wal, ontrent d'mijddag sagen een fluijtte onder onse lije deur passeren die W. over laght, met noch eenige cruysers die te louvaert van ons waren, begonst als dan soo hart te waijen dat men het voormars seijl jn namen, wenden aldan weder W. over, over d'vloodt, en capiteijn N. Vercrijssse lijet het N. O. over staen, sagen aldan Farley (3) N. W. van ons vijer millen, s'avens waren bij de Sijngels, lagen O. over, om alsoo voor Douvers te loopen.

Sondag den 23 ditto [Juni]; s'mergens met den daghe d'wijnt van het noorden met onder seijl coelte, ontrent ten 4 heuren quamen voor Douvers ten ancker, sagen aldaer een heele vloote schepen leggen, willende naer d'O., commende van d'W., cregen als dan een loodts aen boort, soo dat wij s'achtermijddaght bijnnen Douvres lijepen, sagen aldan capiteyn N. Vercrijssse mede aldaer op d'reede commen, stelden ons schodt ut, quamen aen d'banq en claerden een zijde van het schip (4).

Maendag den 24 ditto [Juni]; s'mergens d'wijnt van het westen, moij weder, bancken d'andre zijde, en versagen al het schip goet, haelden het jn de guelle jn het vlotte, om

---

(1) Dungeness (?), een kaap ten Z. W. van Folkestone.

(2) Etaples, ten W. van Boulogne.

(3) Fairlight, een dorp ten O. van Hastings op de Engelsche kust.

(4) Het schip werd op een zandbank gezet bij hoogwater, met het vallen van het water liet men het op de zijde kantelen om het van onder tot boven te kunnen reinigen en nazien. Het geschut, dat te zwaar woog, werd eerst afgenomen en overgeladen in sloepen. Vgl. *Biekorf*, 1931, bl. 60.

niet te verdooft stroomen, stellende ons schoft jn, alsmede partije victualije.

Dijssendagh den 25 ditto [Juni]; s'mergens d'wijnt van het N. N. O. met marseijl coelte; met het mergen tije lijep een Engels conincx schip in zee, met 24 p^s canon gemontert, stelden alsdan het restant van d'victualije aen boort, met het hoogh water lijepen jn zee naer middagh, en laverden t'alsoo naer de Duijns (1), om aldaer ons gesouten vleesch te krijgen, soodat wij s'avens ten 8 uren ontrent de Duijns ten ancker quamen.

Woensdag den 26 ditto [Juni]; s'mergens d'wijnt van het noorden met overtrocken lught en marseijl koelte, met den dagen setten onse sloppe [sloep] ut, en voeren aen boort van een ocker, haelden aldaer 4 tonnen vleesch, ten 6 uren gijngen onder seijl, buijtten commende leijden O. ut; s'avens ten 7 uren sagen Dunckercke Z. ten oosten 4 millen af, wenden alsdan W. N. W. over, over d'vloodt, s'avens ten 9 uren wenden O. over.

Vrijdag den 28 ditto [Juni]; s'mergens ten 3 uren d'wijnt van het westen met stilte, sagen een snauw Z. O. van ons, die voor d'wijnde lijep voor ons over, daer wij jaght op mijken, hij siende niet connen voor over te haellen, wende boven ons deur N. W. over, en wijert heel stille, soo dat wij mosten roijen en somtijts een cleen coeltje dat men binnen de fesiejc schoote quamen (2), maer heel stille blijvende heeft ons ut geroidt; s'achter mijddaghts ten 4 uren als wanner hem hebben moeten verlaten, hij een mille waters van ons wesende (te vooren hadde sijn sloppe, geweerkijste en vijctualie over boort gesmeten) tot lichten van sijn snauw, s'avens sagen Nieuport Z. Z. O. 4 millen van ons, lagen Z. over.

Donderdag den 4 ditto [Juli]; s'mergens met den daghe d'wijnt van het noord oosten moj weder, braem seijl coelte, sagen alsdan het voorseyde Zeeuws esquader leggen op Schoonvelt (3) ten ancker, sagen Westcapel (4) O. van ons 2 1/2 millen, lijepen dan voor d'wijnt W. ut, en capiteyn N. Ver-cruysse lijep naer de reede om sijn volc aen boort krijgen en wij hijelen 2 a 3 millen van d'wal hem capiteijn Ver-cruysse

(1) De reede van de Downs, zie hooger.

(2) Op een afstand van een gewerschot ca. 250 m.

(3) De droogte van Schoonevelt, een bank 8 km. ten N. van Zeebrugge.

(4) Westkapelle, dorp met vuurtoren op den N. W. hoek van het eiland Walcheren.

aldaer verwachtende, naer miyddagh ten 1 heuren quamen bij malcanderen, en wenden 't sament t'zee, jegens den avont quamen bij den capiteijn Pieter de Meij en Joannes Lenderss en lijet het soo den naght drijven.

Saterdagh den 6 ditto [Juli]; . . . . . met sonne onderganck wenden wij Z. over met cleijn seijl, tot d'mijddernacht, sagen een seijl daer wij jaght op miecken.

Sondag den 7 ditto [Juli]; s'mergens d'wijnt van het Z. O. vervolgende ons jaght, soo dat wij ontrent ten 2 heuren s'mergens bij hem quamen en begonnden op elcanderen te schijetten en ontrent ten 3 heuren hebben hem verover, wesende een Dunckerckss caper daer capiteijn op was Ferdinande Dellenbergh, d'wijnt van het N. lijpen Z. heenen en stelde daer jn mijn luijtenant met noch 9 matrossen.

Donderdagh den 11 ditto [Juli]; s'mergens d'wijnt van het W. Z. W. met regen achtich weder, waren ontrent voor Dunckerque Z. O. van ons 4 millen, hijellen alsdan dragen naer de reede van Ostende, alwaer ontrent ten 9 heuren met de loodts ons volcq aen boort cregen, en alsdan hijellen dragen naer de billanders, die naer Zeelant waren geseijlt tot voor Blanckenberghe, alwaer een vijsscher spracken die seyde dats wei waren gepassert leijden alsdan N. over, d'wijnt van het W. Z. W., s'achter miyddaghts ten 3 heuren wenden weder naer d'wal met sonne onderganck sagen Ostende Z. Z. W. van ons 3 millen en wenden weder t'zee N. over met een gereef marseyl en het voormarseyl jn.

Saterdagh den 13 ditto [Juli]; s'mergens met den daghe d'wijnt van het W. Z. W. met braemseijl koelte, sagen een andre dipo die jegens ons aen laght, hij niet boven ons deur conde leggen, heeft met ons gewendt N. over, daer wij jaght op mijeken, hem hart opcommende, wiert het ten lesten heel stille, en soo onroeydt, d'wijnt lijep alsdan heel naer het N. W. met moi weder, wenden alsdan ten 8 heuren W. Z. W. over, jegens d'miydagh sagen een seijl dat jegens ons aen laght, wesende een oorloghts schip, die onder onse lije deurpasserde geen flagge thonende, gisten s'miyddaghts Ostende Z. O. en O. 1 1/2 millen af (1), leijden alsdan N. over en lijet het soo drijven.

Dijssendagh 16 ditto [Juli]; s'mergens met den daghe d'wijnt

---

(1) Door het nevelachtig weder was Oostende niet zichtbaar.

van het W. N. W. met marseijl coelte, sagen alsdan Ostende Z. O. en Z. van ons 4 millen hebbende alsoo de schepen tot voor Ostende geconvoijeert, de Engelss convoye[ur]en sijn alsoo met d'andre schepen met soldaten etc. naer d'O. toegelooopen, willende naer d'Maes, voor mijddaghts ten 8 uren wenden weder t'zee en sagen soo wat om d'W. te krijgen; naer d'mijddaght sagen twee seijllen N. waert van ons daer wij jaght op mijeken, soo dat sij van elcanderen af leijden, te weten den eenen een snauw, die jegens ons aen wende, den anderen lijep O. ut, soo dat wij jaght mijeken op d'snauw, sijende hem niet op te commen, hebben hem verlaten en alsoo jaght gemackt op het ander schip, dat wij ten eersten op quamen, en soo wendende slagh om hem ut d'wijnt te haellen, soo dat wij omtrent ten 10 1/2 uren bij hem quamen en op hem geschotten, seijde te wesen een Engelsman gerenonert (1) door een van Dunkerque, capiteijn Audrijes Massij, en hem rensonerende sijende dat hij sijne prinse moste verlaten, en nijet voordre en conde, hem meester Jau Smijch soo verovert geladen met smeecoolen, hebben hem achter aengeteuijdt (2), lopende alsoo naer d'wal de wijnt N. met slappe coelte.

Donderdag den 18 ditto [Juli]; s'mergens d'wijnt van het Z. W. van een hart marseijl coelte, omtrent ten 8 uren waren dicht onder Dunkerque op de Breebanck, sagen aldaer twee fregatten in de zee leggen, lijepen alsdan dragen voor d'wijnt naer Ostende en sagen een snauw ut de N. commen daer wij naer toe hijellen, en den capiteyn lijet het N. W. over staen bij d'wijnt soo dat de snauw soo naer ons lijet staen en meijnden alsdan te loopen, en wij voordre jaght mackende, op sijn zijde gelooopen, en verovert, den capiteijn N. Vercrijssse is alsdan op het vervolgen en veroverden naer ons toegecommen, en soo met elcanderen voor Ostende op de reede gecommen en de prijnse bijnnen gelooopen, daer capiteijn op was Joos van Beveren, en soo ten 4 uren s'mijddaghts weder t'zee getrocken over d'ebbe.

Vrijdag den 19 ditto [Juli]; d'wijnt met den daghe van het W. N. W. met onder seijl coelte, omtrent ten 8 uren quamen omtrent het esquader Zeeuwen bij Nieupoort ten ancker leggen Z. O. 5 millen en hebben de selve gepreijdt, als dan quamen bij een fluijtschip, commende ut d'W. wesende een prinse, verovert door den capiteijn Cornelis Cornelijssen, en wenden

(1) Dit schip was eerst geckaapt op zee, maar tegen losgeld was het vrijgelaten.

(2) Op sleeptouw genomen.

alsdan N. over; s'middacht wijert het heel stille met groote regen gedurende den heelen dagh, jegens den avent de wijt van het N. O., den capiteijn N. Verduyns geresolvert hebbende om naer Douvers te zeijlen om aldaer schoon te macken en hem volgende om aldaer te creijnen (1), soo dat wij jegen den avent sagen het Zuijt Voorlandt (2) W. 6 millen van ons, passerenden alsdan een Engels esquader van Engelsse schepen, die bij de Westpolders ten ancker lagen, waer af een onder seijl quam naer ons toe, alwaer jec aen boort voert.

Saterdagh den 20 ditto [Juli]; s'mergens d'wijnt van het N. N. W. met marseijl coelte, waren onder het Zuijt-Voorlandt twee millen af, sagen een dipo boven ons deur leggen, die bourge vlagge (3) lijet waijen, daer wij jaght op mijeken, hij ons niet willende staen, hem gejaght tot onder Douvers en quamen ontrent ten 9 heuren op de reede ten anckeren, en capiteijn N. Verduyns lijept naer bijnnen, en wij aldaer hebbende ons schip gecreijndt en schoon gemackt, jegens d'ebbe lijchten ons ancker en quamen onder seijl, d'wijnt van het N. W. en lijepen wederom O. N. O. aen.

Sondagh den 21 ditto [Juli]; s'mergens d'wijnt N. W. met harte coelte, met den dagen sagen een seijl daer wij jaght op mijeken en soo gejacht dicht onder Nieuport sijnde een Dunckers caper daer capiteyn op was Bertholomeus Amoria, hem hebbende verovert ontrent ten 7 heuren, soo bemandt en geloopen naer de reede, d'welcken bijnnen is geloopen, en wij aldaer ten ancker gecommen d'wijnt van het W. Z. W. met harte coelte en regen, hadde jn de drije naervolgende rensoenders (4) meester Willem Glaesbeij van Bostenests met wat sout voor Lb. 100 sterling, Jan Lijnderss van Maeselensluijs een buijssche f. 1600 hollants gelt, Jan Keij van Maselensluijs (5) een ocker voor f. 1400 hollants gelt, en Pieter Gardijn van Fransens een Schotte geladen met deijllen en sparren naer Dunckercke op gesonden, en quamen twee fregatten ut zee willende naer Ostende en oocq wel gearrivert te weten Cornelijns Valckenier en Daniel Wybo, jegens de sonne ondergancq, schodt d'wijndt van het N. W., het weder wat beter.

---

(1) Fr. caréner, hier de kiel van het schip schoonmaken.

(2) De kaap South Foreland ten O. van Dover.

(3) Bourges (?) vlag = de Fransche vlag, vlg. le Roi de Bourges voor den Franschen koning (?).

(4) Schepen die een losgeld moesten betalen om niet geakaapt te worden, de betaalde som staat erbij.

(5) Maassluis, gemeente in Zuid-Holland.

Saterdag den 27 ditto [Juli]; s'mergens met den daghe d'wijnt N. N. W. met moij weder. lagen W. over sagen alsdan een dipo, die jegens ons aen laght daer wij jaght op mijeken, en hij niet boven ons deur connende haellen, heeft voor d'wijnt naer d'wal gelooopen recht op Eijst, soo dat hem op zejlden meijnende soo op sijn vlotije te ontsnappen, maer door ons schijetten doen strijcken ontrent ten seven uren, daer capiteijn op was Francois Trijstram van Dunckerque gemonteert met 4 ps. canon, die hebben bemant en soo naer Ostende geconvoyert. ten 11 uren bijnnen gelooopen, leijden alsdan weder t'zee, s'agens s'avens Ostende Z. 3 1/2 mijllen af.

Woensdag den 7 ditto [Oogst]; s'mergens d'wijnt van het O. N. O. met marseijs coelte, capiteyn Mansvelt lichte met den daghe sijn ancker en stacq t'zee, die ontrent ten 10 uren weder naer d'wal quam met capiteijn N. Vercruisje, jegens d'mijddagh sagen een vloot schepen commende van d'O. weseude d'Engelss convoijers met de transport schepen die in de wal lagen, om de schepen van Ostende te verwachten, waeren 4 coovojers met 13 coopvardije schepen, siende naer middagh de schepen niet en hebben connen ut commen, sijn te sament ten ancker gecommen, jegens den avent quamen mede op de reede ten ankeren, d'capiteijns Mansvelt en Vercruisje stacken t'zee.

Donderdag den 8 ditto [Oogst]; s'mergens ten 4 uren d'wijnt van het O. N. O. van braemseyl coelte en overtrocken luijght, quamen als dan 44 schepen ut Ostende, capiteyns Mansvelt en N. Vercruisje quamen ut zee gesteeken, lichten alsoo ons ancker, en met elcanderen onder seijl gegaen waren met 64 zejllen; op d'mijddagh lijep d'wijnt heel N. N. O. passeerende dicht bij een Engels schoon bij nachte (1) met sijn 5 schepen, die aen boort voeren van den Engelschen commandeur met hun sloppen, sagen alsdan Dunckercke van ons Z. 4 1/2 millen, lijepen alsoo W. N. W. heenen, daer quam ons een Zeeuwss snouw van achter in geseijlt, willende naer het Canaeel, jegens den avent sagen het Noort Voorlandt W. en Z. 5 millen van ons, lijepen soo lancq met de schepen tot s'nachts te elf huuren, waeren op 1 1/2 mille af, wenden alsdan N. over, d'wijnt lijep heel naer het N. N. W.

Vrijdag den 9 ditto [Oogst]; s'mergens met den daghe sagen 3 schepen in lije van ons, die jaght op ons mijeken, wat gelooopen hebbende, en hun verkennende, sijn naer hun toege-

---

(1) Schout-bij-Nacht = Konteradmiraal.

loopen, waeren drie Engelss coninex schepen, den eenen genaempt den Ducq d'Iorck met 60 ps. canon gemonteert, leijden alsdan met cleen seijl O. over staen, naer d'mijddaght sagen noch 16 oorloghschepen Z. waer van ons onder zeijl sijnde, hadden Dunckerque als dan Z. O. 7 millen van ons.

Saterdag den 10 ditto [Oogst]; s'mergens d'wijnt van het W. met moij weder, en slappe coelte, met den daghe sagen Dunckercke Z. van ons 5 millen, en de voorss. oorloght schepen die ten anker lagen en 3 onder seijl waren, ten 10 uren verlijetten d'capiteijns Vercrujssse en Mansvelt, die W. ut lijepen en wij ons cours op Ostende alwaer s'achtermijdaght, Godt sij gedanckt, wel gearrivert ten 5 uren s'avens.

Den onderschreven verclaert en certijficeert mits desen het gonne voorseydt soo op d'voijage geweest en gepaseert, den 12^{en} Ajulij [lees Augst] 1697.

Lorends Ebleds.

Lijst der Schepen gekaapt door de CONINGINNE VAN SPANIEN.

Memorie van de pryzen genomen ende ernomen van Syne Maiesteyts vyanden midts gaeders opgebracht door de Capiteyne Pauwels Bestenbustel commanderende den Convoy scheepe de Coninginne van Spanien uytgeloopen den 29 meert 1694, welke pryzen verovert heeft t sedert den 15 april ende volgende daegen tot den 29^e mey 1694 (1).

Al vooren op den 15 april verovert ende den 16^{en} ditto opgesonden een buyse genaemt den *Pellicaen* van Bergen in Norwegen gelaeden met stockvisch, deillien en andere goederen; schipper Peeter Jonasen, welcken scheepe op den 26^e ditto met de laedinge is gerestitueert.

Item, den 16^e april verovert ende den 17 ditto opgesonden een fluyte genaemt de *Marianna* van Coppenhaege met terwe etc.; schipper Henrick Thomasen, die gedestineert was op Duyckerque.

Item, den 18 april is door Syne Maiesteyts vyanden genomen een ketse gelaeden met graenen waervan de Engelse Matroosen aen lant gevlucht syn, den 19^e ditto van hun ernomen ende ten selven daege gesonden naer de havent van Ostende dewelcke iegens het strange is geraeckt.

Item, den 17^e april is door syne Maiesteyts vyanden genomen een huye gelaeden met gerste genaemt de *Ridchard*

---

(1) *Staatsarchief te Brugge*. Jezuiteten, n° 2528. (De Jezuiteten waren de almoezeniers van de konvoischepen).

et *Martha* van Clochester: schipper Ridchard Martyn, den 19^e ditto van hun ernomen ende den 20^e ditto opgesonden naer de havent deser stede.

Item, den 24^e may door syne Maiesteyts vyanden genomen een buysse gelaeden met smee coolen genaemt het *Lant van London*; schipper Edmond Hoitman; den 27^e ditto van hun ernomen ende den 29^e ditto opgesonden binnen d'havent deser stede.

Item, den 5^e mey door syne Maiesteyts vyanden genomen een galliot gelaeden met terwe en wolle, genaemt *St. Jan* van Stettin, schipper Michiel Roeloffsen, den 9^e ditto van hun ernomen ende den 10^e ditto opgesonden binnen d'havent van Ostende.

Item, den 5^e ditto is door syne Maiesteyts vyanden genomen een buysse gelaeden met rogge en schaepsvellen, genaemt *St. Joris* van Straelsout, schipper Jan Breyde, den 9^e ditto van hun ernomen ende den 10^e ditto opgesonden binnen d'havent deser stede.

Item, den 11^e mey is door syne Maiesteyts vyanden genomen een houcker gelaeden met creften, branthout en deyllien genaemt *de Fortune* van Zierickzee, schipper Peeter Theunissen Backer, den 12^e ditto binnen de 24 uren van hun ernomen ende den 13^e ditto opgesonden binnen d'havent deser stede.

Item, den 11^e ditto is door syne Maiesteyts vyanden genomen een smacke gelaeden met noorts last, genaemt *de Dry Helden Davits*, schipper Cornelis Hanssen, den 15^e ditto van hun ernomen ende ten selven daege opgesonden binnen d'havent deser stede.

Item, den 24^e ditto van Syne Maiesteyts vyanden genomen een fregat met veerthien stucken gelaeden met terwe, genaemt *de Superbe* van Duynkerque, gecommandeert geweest door den Capiteine Jan Janssen den Sweet, ende den 26^e ditto opgesonden naer d'havent deser stede.

Item, den 26^e mey hebben Syne Maiesteyts vyanden genomen een prins scheepe ledigh, genaemt den *Steven* van Farmout, schipper Steven Daesy, den 29^e van hun ernomen ende ten selven daege opgesonden binnen d'havent deser stede (1).

---

(1) *Op de keerzijde van het stuk staat het volgende geschreven:*
1694.

„ De 28^{en} meert is het convoijschip de *Couinginne* van Spaignien des nachts in see geloopen ende heeft de Londen schepen gebracht op de reviere (de Thames), ende is weder geretourneert opden 14^e april tot Oostende, den 8 Junij weder op Londen vertrocken ende geretourneert den 30^e Junij, wederom deu 16^e Julij vertrocken op Londen met de beefvaeders ende vijf a ses daghen geretourneert tot Oostende. „

Over de opbrengst van de kaapvaart der konvooischepen, zie GILLIODTS, *Estaple*, IV, bl. 527-538.

OORKONDEN EN MEDEDEELINGEN

Bescheiden omtrent Brugsche schilders van de 16^e eeuw

II

WILLEM BENSON.

Willem Benson, oudste zoon van Ambrosius, huwde eerst met Johanna van Bambeke en is na haar overlijden hertrouwd. Het tijdstip, waarop hij te Brugge als vrijmeester-schilder werd toegelaten, is onbekend. Kort na den dood van zijn vader werd hij door zijn stiefmoeder, Jozine Michiels, in rechte aangesproken en dientengevolge op 4 Augustus 1550 door de Brugsche schepenen veroordeeld om een schilderij, met voorstelling van den H. Franciscus, binnen een maand behoorlijk af te maken (1). Tijdens de dienstjaren 1551-1552 en 1561-1562 was hij vinder van het ambachtsbestuur der beeldenmakers en der zadelmakers.

Deze kunstenaar zat niet altijd goed in zijn geld, want meer dan eens is hij wegens schulden met het gerecht in aanraking gekomen. Overigens is het ten slotte maar slecht met hem afgelopen. Uit een akte van 1 Juni 1570 vernemen wij,

---

1) De rechterlijke uitspraak luidde aldus : « ...'t voorn. college heeft dienvolghende ghecondemneert ende condemneert by desen den voors. verweerere te leverene der heesscheghe de tafele van Sinte Franciscus, dies questie roert, vulmaect gheschildert naer heesch vanden wercke, zulc als behoort, binnen eene maendt eerstcommende, in live ende in goede, metgaders de costen van desen betrecke ». Zie : *register van civiele sententiën, door schepenen van Brugge gewezen, over de jaren 1549-1550*, blz. 168. Van onderhavig vonnis worden fragmenten medegedeeld bij L. GILLIODTS, *Cartulaire de l'ancienne estaple de Bruges*, tom. III, blz. 67, nr. 1745 (Brugge, 1905, uitgave van ons Genootschap) ; ID., *Mémoriaux de Bruges*, tom. II, blz. 4-5, nr. 413 (Brugge, 1920, uitgave van ons Genootschap).

dat hij toentertijd de stad Brugge verlaten had en in den vreemde verbleef; uit een later stuk d. d. 4 Juni 1572 blijkt, dat hij alsdan uit het graafschap Vlaanderen gebannen was. Hij stierf te Middelburg in Zeeland en werd aldaar begraven vóór 3 December 1574.

Meester Willem heeft tafereelen vervaardigd voor de broederschap der H. Barbara, die in de Sint-Salvatorskerk te Brugge gevestigd was, alsook voor de parochiekerk te Varsenare. Van dien schilder worden heden ten dage geen werken aangewezen (1).

R. A. PARMENTIER.

1

1544, April 12. — *Huwelijkscontract tusschen Willem Benson en Johanna van Bambeke: bij kinderloos overlijden zal de langstlevende vrouw hare kleederen en kleinoodiën, alsmede zes pond groot Vlaamsch, en de langstlevende echtgenoot zijn lijfstoebchooren en daarenboven twaalf pond groot Vlaamsch vooruit erven.*

Petit, Snouckaert, upden Paesscheavent 12 in April 1544. — Dat camen Guilliamme Benson, filius Ambrosius, de schildere, verzelschipt met den voornoemden Ambrosius, zynen vaders, Jan Ferroul, den piltre, ende andere zyne vrienden ende maghen, over een zyde, ende joncvrau Jehanne van Bambeke, filia Jans, huer selfs zynde, blyckende per consent in daten..... van Maerte vóór Paeschen 43, clerck Cauliers, ende voort gheassisteirt met Jacob de Payere ende Lauwe-reyns van Bambeke, den vuldere, ende andere huere vrienden ende maghen, over andere zyde, welcke voornoemde comparanten ende zonderlynghe de voors. Guilliamme ende joncvrau Jehanne, by wete, wille, consente ende adveu vanden voors. vadere, voochden, vrienden ende maghen, hemlieden an beeden zyden bestaende, kenneden ende leden, kennen ende lyden al noch by desen een wettelic huwelic van hemlieden beeden gheconcipiert ende gheaccordeirt te zyne, updat tzelve voortghanc hebben mach naer den rechten, wetten, costumen ende usaigen van ons moedere de Heleghe Kercke ende vóór eenich bandt van denzelven huwelicke ghecompromitteirt ende elcanderen by contracte antenuptiale toeghezeyt ende belooft hebben t'onderhoudene

1) Over Willem Benson vlg. W. H. J. WEALE, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. LVIII (1908), blz. 150-151; C. VANDEN HAUTE, *La corporation des peintres de Bruges*, blz. 86 b, 203 b, 222 a (Brugge-Kortrijk, z. j.).

ende doen of laten, vulcommende dies hiernaer volgt, te wetene :

't voors. huwelic gheconsummeirt zynde metten solemniteyten dertoe behoorende, indien de voors. Guillaume aflivich wierde, zonder wettelic hoir van hemlieden beeden ghegereirt achter te laten, vooren ende eer danne de voors. joncvrauwe Jehanne, nu zyn toecommende wyf, dat alsdanne de voornoemde joncvrauwe Jehanne huut crachte van desen contracte ende by forme van rechter duarie voorenhuute hebben ende behouden zal, eer yemant anders van 's voors. Guillaume achterghelaten ghoet yet zal moghen halen of deelen, eerst alle huere cleederen, habytten, rynghen ende juweelen, danne t'hueren halze ende lichame dienende ende toebehoirende, ende bovendien de somme van zes ponden grooten Vlaems in ghelde, vanden alderghereetsten ghoede dat ten sterfhuuze vanden voors. Guillaume bevonden wort, onvermindert huere rechten deele in 't surplus vanden anderen achterghelaten goedynghen, die hem bedeelen zullen alf ende alf naer den rechten, wetten, costumen ende usaigen vander vierschare der voors. stede van Brugghe ;

ende daer de voors. joncvrauwe Jehanne eerst deser weerelt overlede, zonder wettelic hoir als boven achter te latene, in dat gheval zal de voors. Guillaume, by contracte antenuptiale ende voor zyn douarie voorenhuute hebben, heffen ende behouden : eerst alle zyn cleederen, habytten ende juweelen, danne t'zynen halze ende lichame dienende ende behoorende, ende bovendien de somme van twaelf ponden grooten Vlaems, al vanden ghereetsten goede byder voors. joncvrauwe Jehanne achterghelaten ende eer yemant anders daerof yet zal moghen halen ofte deelen, ende onvermindert zynen rechten deele in 't surplus zo voors. es.

Ende es te wetene dat hierof ghemact zyn twee briefven, ghelyc van tenuere, tot bewaernesse van elceen vanden voors. contrahenten.

In kennesse.

Register van Pieter de Smet, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1539-1552, blz. 428-429.

2

1550, Juli 8. — *Heer Frans Cordier, ontvanger van de obediëntie der collegiaalkerk van Sint-Donaas te Brugge, doet door de stedelijke magistraat van de laatstgenoemde stad beslag leggen, wegens achterstallige huishuur, op sommige roerende goederen, toebehoorende aan Willem Benson ; onder de aangeslagen voorwerpen bevinden zich twee schilderijen.*

Idem scepenen [Boulongiers, Griboval], idem dach [8 Hoymaent 1550]. — Dat wy waren als scepenen ter Bailie, beneden der Vlamyncbrugge, ten huuse daer Guillame Benson ten dien tyden inne wuende, aldaer heer Fransois Cordier, ontfangher vander obediëntie van Sint-Donaes in Brugghe (1), wettelicke dede arresteren metten heere ende metter wet de partyen van catterlycke goedinghen hiernaer verclaerst, binden zelve huuse wesende, ende eerst inde vloer twee vleeschstanden, een zester, een groot tafereel met twee dueren vander figure van Sinte Fransois, inde kuekene een kuekenscaprade, daerup dat stonden zes thinnen kannen, zes thinnen scuetsels, vier houten [?], 12 thinnen tailloiren, 12 platteelen, onder groote ende cleene, inde camer een coetse metten bedde, roe gordynen daeranne hanghende, roe laken chaerse daerup liggende, een tafel, een dridsoor met twee loken, zes cleene scabbellekens, een kiste, een upslaende tafelen, twee branders, een lys, een frauweclocke, een tafereel vander figure van Sint Jans, als toebehoorende den vorn. Guillame Benson, in minderinghe ende omme daeranne te verhalen ende vercoveren de somme van 3 l. 15 s. gr., ter cause van huushuere ende daervooren wettelic ghepant, behouden alle rechten.

Register van Cornelis Beernaerts, klerk van de vier-schaar van Brugge, over de jaren 1549-1551, blz. 393.

3

1550, Juli 14. — *Willem Benson machtigt verscheidene personen om hem in alle zaken te vertegenwoordigen.*

Roelants, Greboval, 14 Hoymaent [1550]. — Willem Benchon, de schildre, maect machtich Jhanne, zyn wyf, Jan Vinchon, Alaert du Pont, Jeronimus vander Heye, Joos Zoetaert, Jan Benchon, meestre Simoen vander Capelle, meestre Jan du Bruecq, meestre Gillis Cauleirs, Gomaer Coolman, Adriaan Scapelync, Jooris Sorbruecq, Cornelis Beernaerts, Jan Dyngne, Jooris Gheerolf, Remeeus vander Camme, Jan Blomme, Jacop Nettelet, Jacop Stock, Lambrecht de Praet, Jan Wils, Jan vander Watre, Jan van Heede ende elckx van hemlieden zonderlinghe toogher deser lettren in alle zyne zaken etc., belovende van waerden t'houdene etc.

Register van Adriaan Schapelync, klerk van de vier-schaar van Brugge, over de jaren 1548-1556, blz. 226.

1) De obediëntie was een administratie voor sommige kapittelgoederen. Vgl. A. C. DE SCHREVEL, *Histoire du Séminaire de Bruges*, tom. II, blz. 10, noot 1 (Brugge, 1883, uitgave van ons Genootschap).

4

1553, Februari 9. — *Op eisch van Jan van Vyven, houder van een schuldbrief, afgegeven door Willem Benson en diens vrouw Johanna van Bambeke aan den zilversmid Frans Caylliaut, worden de bovengenoemde echtelieden bij verstek door de Brugsche schepensbank veroordeeld tot betaling van vijf pond groot, als rest van een bedrag van acht pond groot, dat zij schuldig waren voor aankoop van zilver.*

Ten poorterssche etc. zoo hadde Jan van Vyven, filius Andries, als brynghere vander naervolghende cedula, heesschere, aldaer upgheroupen ende betrocken Guillame Benson ende Jhannekin van Bambeke, zyn wyf, verweerers, ende comparerende te dien fyne in ghebanre vierschare meester Jan du Breucq, procureur vanden heesschere, zeyde ende vertoochde hoe de betrocken verweerers upden tweetsten dach van Ougst in 't jaer XV^c een en vichtich, by cedula van huerlieder handt, hemlieden verbonden hadden jehens Fransoys Caylliaut, den zelvemet, ofte den brynghere van derzelve cedula, inde somme van acht ponden grooten, procederende ter cause van coepe van zelvete, ende beloofd die te betalene den voorn. Caylliaut ofte den brynghere te zekere termynen al overleden, also tzelve al claelicke blycken mochte byder cedula daerof zynde, die den voorn. meester Jan du Breucq promptelick betoochde ende exhibeirde. Ende hoewel dienvolghende den voors. verweerdere behoorde den voorn. acht ponden grooten ten gheconvenierden termine van betalynghe vul betaelt t'hebbene, was nochtans daerof t'achtere ende restende ghebleven de somme van vyf ponden grooten, zoodat den heesschere daeromme noodt was dit betreck te doenne. Ende contendeirde bydien ten fine dat denzelven verweerere inde voors. reste van vyf ponden grooten ghecondempneert zoude zyn, metsgaders inde costen van desen vervolghende, verzouckende alvooren dat den voors. verweerere de voors. cedula kennen ofte loochenen zoude, ghemerct dat hy ten dien fyne ghedachvaert was ofte in cas van delaye ofte non comparitie vanden verweerere etc.

Ende naerdat etc. was ende niet en compareirde, noch procureur over hem etc., ende naer de kennesse van zynen gheboode, soo was hendelynghe etc. de gheheeschte reste van vyf ponden te namptierene, consenterende den heesschere etc. ende stellende den verweerere in zyn gheheel etc. omme zyn etc. indien hy etc.

Register van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1552-1554, blz. 214.

5

1553, November 16. — *De goudsmid Joost de la Tombe, die een schuldvoordering heeft op Willem Benson, doet beslag leggen op het geld, dat de laatstgenoemde moet ontvangen wegens het vervaardigen van een schilderstuk voor de broederschap der H. Barbara in de Sint-Salvatorskerk te Brugge.*

Jan Peris ende Griboval, actum 16^{en} Novembre 1553. — Dat wy waeren etc. binnen der wesencamere deser voors. stede van Brugghe, aldaer voor ons compareerde Vincent Bouchout, als dekene vanden oultare van Sincte Barbele binnen der kercke van Sint-Salvatoirs, welcke voorn. comparant kende onder hem als dekene t'hebbene de somme van acht ponden grooten, omme daermede te betalene Guillame Benson, ter cause van 't maken ende schilderen vande tafele van Sinte Barbele ten proffycete van denzelven oultare; welcken volghende zo stont daer voor ooghen Joos de la Tombe, den goudsmid, dewelcke dede wettelycke arresteeren metten heere ende metter wedt onder ende inde handen van denzelven Vincent de voors. somme van acht ponden grooten, omme daeranne te verhalene ende recouvrerene namptissement vander somme van 4 l. 5 s. gr., metgaders de wettelycke costen, die de voors. Guillame Benson jehens den voorn. arrestant by 't ghemeene college van scepenen ghecondempneert staet te namptierene, behouden allen rechten.

In kennessen.

Register van Nikolaas vanden Dycke, klerk van de vier-schaar van Brugge, over de jaren 1552-1555, blz. 173-174.

6

1558, Augustus 18. — *Cornelis Bisschop, zuivelverkooper, en Steven Andriës, molenaar, doen hun eed als voogden over de kinderen van Allard de Payere en Magdalena Noppe, in plaats van Jacob de Payere, overleden, en Willem Benson, afwezig.*

Cornelis Bisschop, zuivelvercoopere, ende Stevin Andriës, muelenare, zwooren voochden by provisie van Hansken ende Gabriël Alaert de Payere, muelenare, kinderen by Magdale Noppe, zyne wyve, in stede van Jacop de Payere, overleden, ende Guillame Benson, absent; ende dit omme 't reeden vanden sterfhuuse vande voorn. Magdaleene Noppe, overleden huusvrouwe van Lauwereins de Rycke. Actum den 18^{en} Oust 1558, present: Boodt, overziendere, Merendre ende Heede, scepenen.

Weeskamer van Brugge, aanteeckenbock van eedsafleggingen door voogden over de jaren 1545-1558, blz. 123.

7

1560, Mei 16. — *Willem Benson, schilder, en Paulus Beildeman, vischkoopster, leggen hun eed af als voogden van de kinderen, gesproten uit het huwelijk van Victor de Raedt met Anna Benson.*

Guillame Bensoen, scildere, ende Pauwels Beildeman, viscoopere, zwooren voochden van Chaerleken, Loysseken, Joozyncken ende Kalleken, kynderen Victoor de Raedt by Tanneken Bensoen, zyn wyf (1). Actum den 16^{en} in Meye 60, present: Boodt, overzienre, Merendre ende Berghe, scepenen (2).

Weeskamer van Brugge, aanteekenboek van eedsafleggingen door voogden over de jaren 1558-1576, blz. 98.

8

1561, November 12. — *Maarten van Houdtvelde en Magdalena Struve, echtelieden, alsmede Nikolaas de la Fossee, dragen aan Willem Benson den eigendom over van een huis, gelegen aan de oostzijde van de Korte Vlamingstraat, dichtbij de Vlamingbrug.*

Bruneel, Dominicke, 12 Novembre 1561. — Compareren Maerten van Houdtvelde ende joncvrouwe Madaleene Struve, filia Gillis, zyne ghezellenede, als erfachtich ende proprietarissen vanden huuse hiernaer verclaerst, ghereserveert het hondertste ende 68° deel, uti per ghifte vande 12 deelen van 14 deelen, bezeghelt etc., in daten 23 Hoymaent 57, gheteekent: *J. Telleboom*, clerck etc., ons etc., ende vander reste, 't voorn. honderste ende 68° deel ghereserveert, by ander diverssche lettren, zo den acceptant kennelick was, verclaersde daarmede tevreden te zyne; voort Claeys de la Fossee, als

1) De bovengenoemde Anna Benson is de natuurlijke dochter, door Ambrosius Benson verwekt bij Pierine Michiels. Zij hertrouwde later met een zekeren Nikolaas de Cam (zie: *register van Cornelis de Rudder, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1569-1571, blz. 203, akte van 22 Augustus 1570*).

2) De goederen, de bovengemelde weezen aanbesteren bij den dood van hun vader, Victor de Raedt, werden op 24 Juli 1560 bij de weeskamer aangegeven. Zie: *Weeskamer van Brugge, register van weezengoederen van Sint-Donaaszestendeel over de jaren 1553-1651, blz. 60*. Over de afwikkeling van die nalatenschap zie ook: *register van Jan Telleboom, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1559-1560, akten van 22 Juni en 24 Juli 1560; register van Cornelis de Rudder, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1569-1571, blz. 203*. — Nog dient genoteerd, dat de schoenmaker Jan de Cocq op 3 October 1560 als voogd werd aangesteld in de plaats van Paulus Beildeman. Zie: *aanteekenboek van eedsafleggingen door voogden over de jaren 1558-1567, blz. 233*.

erfachtich vanden voors. honderste ende 68^e deel, zo den acceptant van ghelycke kennelick etc.; welcke voorn. comparanten ghaven halm ende wettelicke ghifte Guillame Benson, present ende accepterende, over hem ende zynen naercommers, ten tytle etc., uti affirmarunt, van eenen huuse met datter toebehoort, staende ten voorhoofde inde Corte Vlaminckstrate (1), ande oostzyde van diere, naesten den huuse wylen toebehoorende Herman van Houdtvelde, d'houde, ande noortzyde an d'een zyde ende den huuse wylen toebehoorende Cornelis Caudelier, den makelare, gheheeten *Groot Vlaendren* ande zootzyde an d'andere zyde, achterwaerts ende oostwaert streckende totte den zymuer vanden voorn. Cornelis Caudeliers kuebene van huere voorn. huuse, gheheeten *Groot Vlaendren*, denwelcken ghemeen zymuer ghemeene blyven zal met desen voorn. huuse, daer etc., ende den huuse gheheeten *Cleyn Vlaendren*, ande noortzyde daerneffens staende, mitsgaders den huuse ende kuebene vanden huuse gheheeten *Groot Vlaendren*, ghelyck ende inder manieren zo die nu ten tyden stonden, belast metten huuse *Groot Vlaendren* in 28 s. par., danof 't huus *Groot Vlaendren* alleene 't last draghen moet, cum garrant.

In kennessen etc.

Register van Nikolaas vanden Dycke, klerk van de vier-schaar van Brugge, over de jaren 1561-1564, blz. 26-27.

9

1561, November 12. — *Willem Benson en zijn vrouw, Johanna van Bambeke, beloven aan Maarten van Houdtvelde de som van zestien pond groot in termijnen te zullen betalen voor den koop van een huis in de Korte Vlamingstraat en als zekerheid voor die betaling verleenzen zij hypotheek op het bovengenoemde huis.*

Idem scepenen, idem dach. — Idem Guillame ende ver Janneken filia Jan van Bambeke, zyne ghezellenede, die weden ende beloofden een voor andere etc. idem Maerten, present ende accepterende, over hem ende zynen naercommers, de somme van 16 l. gr. Vlaems eens ofte de waerde etc., commende over den coop vanden voorn. huuse, te gheldene ende te betalene dezelve somme den voorn. Maerten ofte den

---

1) Het gedeelte van de Vlamingstraat gelegen tusschen de Schouwborgplaats en de Vlamingbrug heette vroeger Korte Vlamingstraat. Vgl. L. GILLIODTS, *Les registres des « Zestendeelen » ou le cadastre de la ville de Bruges de l'année 1580*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. XLIII (1893), blz. 263-264, 299-301.

brynghere van desen, te wetene : 3 l. 10 s. gr. ghereet ende contact, 3 l. 10 s. gr. binnen eenen jare naer de date van desen ende ghelycke 3 l. 10 s. gr. binnen eenen andren jare daernaer volghende ende also alle jare 3 l. 10 s. gr. totten lasten payemente, twelcke bedraghen zal 23 s. 4 d. gr., daerinne verbyndende huerlieder persoonen ende goedynghen, present etc., ende byzondere 't voorn. parcheel, omme by ghebreke van betalynghe tzelve ghebreck daeranne te verhalen up eerlicke executie ende 't voorn. parcheel te vercoopen etc. In kennessen etc.

Register van Nikolaas vanden Dycke, klerk van de vier-schaar van Brugge, over de jaren 1561-1564, blz. 27-28.

10

1561, November 12. — *Willem Benson en zijn vrouw, Johanna van Bambeke, vestigen op hun huis in de Korte Vlamingstraat een rente van twintig schellingen groot 's jaars, losbaar tegen den penning 18, ten behoeve van Maarten van Houdtvelde.*

Idem scepenen, idem dach. — Idem Guillame et uxor bezetteden over hemlieden ende huerlieder naercommers idem Maerten, present ende accepterende, up 't voorn. parcheel alze van 20 s. gr. tsjaers, den penninck 18^e, boven de voorn. lasten, te gheldene ende te betalene dezelve 20 s. gr. tsjaers, te wetene : d'eene heltscheede vander voorn. rente den 12^{en} dach van Meye 62 eerstcommende ende d'ander heltscheeden den 12^{en} Novembre 62 ; ende es te wetene dat men dese voorn. rente aflossen zal muegghen t'allen tyden ende stonden etc., elcken penninc omme 18 pennynghen daervooren, met al zulcken ghelde ende payemente etc. cours ende ghanck hebben zal binnen den lande van Vlaendren, cum talliable.

In kennessen etc.

Register van Nikolaas vanden Dycke, klerk van de vier-schaar van Brugge, over de jaren 1561-1564, blz. 28.

11

1561 (Oct. 1) - 1562 (Oct. 1). — *Posten uit de rekening van de parochiekerk te Varsenare betreffende een schilderstuk, vervaardigd door Willem Benson.*

Rekening over het dienstjaar 1561, October 1 - 1562, October 1. (1)

---

1) Afgehoord 1562, November 15.

(Blz. 16 v., nr. 2) Betaelt van ghelaghe, als men bestedde te schilderen de tafel van Sinte Moressis 2 l. par.

(Blz. 16 v., nr. 3) Betaelt Willem Belson [sic], de schildere, van dezelve tafel te schilderen, de somme van 72 l. par. (1).

Brugge, rijksarchief, fonds van 't Brugsche Vrije, nr. 13727, rekeningen van de parochiekerk van Varsenare over de jaren 1550-1570.

12

1564, Januari 31. — Pieter Phynson, koerier, en Willem Benson, schilder, doen hun eed als voogden van de kinderen van Jan Phynson en Jozine Botsau.

Pietre Phynson, courier, ende Guillame Benson, schildere, juraverunt voochden van Hans, Osten, Lippen, Gilleken, Guillame, Tanneken, Thuentken ende Janneken, kinderen van Jan Phynson by Jozyne, filia Robert Buyssoit (2), ux or. Actum den 31 Lauwe 63, present : Vooght, overzienre, Spars ende Ancheman, scepenen.

Weeskamer van Brugge, aanteeckenboek van eedsafleggingen door voogden over de jaren 1558-1576, blz. 30 v.

13

1565, Februari 14. — Willem Benson en Johanna van Bambeke, echtelieden, dragen aan Jan Maelbrancke al het recht over, dat zij hebben op hun huis in de Korte Vlamingstraat, als zekerheid voor de terugbetaling binnen één jaar van een door den bovengenoemden Jan geleende som van zes pond groot Vlaamsch; van het voorschreven bedrag echter zal bij de verrekening twaalf schellingen groot afgetrokken worden, indien Willem Benson binnen de voormelde tijdruimte het schilderstuk voltooid heeft, door den geldschieder bij hem besteld.

Winckelman, Aerts, den 14^{en} Sporcle [1565]. — Compareren de Guillame Benson, schildere, ende Jannekin, de dochtere van

1) Van bovengenoemd schilderstuk is gewag gemaakt geworden door wijlen rijksarchivaris A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT in de geschiedkundige schets van Varsenare, door hem bij wijze van inleiding bezorgd voor het werk van J. POLLET en J. HELSEN: *Toponymie van Varsenare* (Brussel, 1933 — *Nomina geographica Flandrica*). Vgl. *ibid.*, blz. 18, noot 1.

2) Buyssoit is een variant van den geslachtsnaam Botsau. Benevens de vormen Botsau, Botsaeu en Boussau, hierboven medegedeeld, vindt men verder nog de spelling Boussoot. Duidelijkheidshalve hebben wij in de regesten altijd *Botsau* geschreven.

Jan van Bambeke, zyn wyf, dewelcke comparanten droughen up, cedeirden, transporteirden ende ghaven in handen, over hemlieden ende huerlieder naercommers, Jan Maelbrancke ende zynen naercommers, present ende accepterende, al tzelve recht, macht, cause ende actie als de voorn. comparanten hadden, heessen ofte pretenderen zoude moghen t'hebbene an een huus metten toebehoorten, staende binnen deser stede, ten voorhoofde inde Corte Vlaminstrate, ande oostzyde van diere, met alle de lasten daeruute gaende, achtervolghende de lettren van ghiften, ghepasseert voor scepenen deser voors. stede in daten vanden 12^{en} Novembre 1561, onderteekent by meester Nicolaus vanden Dýcke, ghezwooren clercq ter vierschare deser voors. stede, ende voort alle tguent dies dezelve lettren van ghiften meer innehoudt, mentie maect ende verclaerst, duer dewelcke dit transport ghetransfixiert wert. Ende dit al in verkerthede ende bewarenesse vander somme van zes ponden grooten Vlaemscher munten, die de voorn. comparanten den acceptant schuldich ende t'achtere zyn van goeden ghenumereirden gheleenden ghelde, die de voorn. comparanten hem acceptant beloven te betalene binnen eenen jaere naer de date van desen eerstcommende, met expresser conditie indien denzelven Guillame hem, Jan voorseit, leverde zeker tavreel, dat hy Guillame vanden voorn. acceptant te makene heeft, binden zelve jaere, zoo zal denzelven Guillame daervooren denzelven Jan Maelbrancke vermoghen te defalquierene de somme van twaelf scellinghen grooten vande voornomde somme van zes ponden grooten, omme by ghebreke van betalinghe vande voors. somme ofte reste van diere ten payementen voorscreven tzelve an 't voors. parcheel van huuse metten toebehoorten te moghen verhalene ende recouvrerene naer den rechten, wetten ende costumen deser voors. stede van Brugghe.

In kennessen etc.

Register van Jan Telleboom, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1564-1566, blz. 68 r.-v.

14

1565, November 22 — *Willem Muset, timmerman, en Allard du Pont, pelswerker, worden aangesteld als voogden over de minderjarige kinderen, gesproten uit het huwelijk van Willem Benson met wijlen Johanna van Bambeke.*

Willem Muset, temmerman, ende Alaert du Pon, voeraere, juraverunt voochden van Ambrues, Tanneken, Jozynten, Thuenken, Claerken ende Grietken, libri Guillame Benson by

Janneken Vergruwe (1), uxor. Actum 22^{en} Novembre 65, present : Wostine, raet, Despaers, Aertricke, scepenen.

Weeskamer van Brugge, aanteeckenboek van eedsafleggingen door voogden over de jaren 1558-1576, blz. 242 v.

15

1569, Maart 3. — *Willem Benson wordt bij verstek door de schepensbank veroordeeld tot betaling eener schuld van vijf pond groot aan de weduwe van Jan vander Cappelle.*

Ghedynghet twist 's Donderdachs den derden dach van Maerte XV^c acht en tzestich. Vonnessen alsdoen ghewesen...

Also..... weduwe van wylen Jan vander Cappelle, heessche ghe, ten zekeren daghe voorleden upgheroupen ende betrocken hadde ter vierschaere der stede van Brugge Willem Benson, verweerere, ende t'synnen laste aldaer ghedaen segghen ende verthooghen, by vorme van heessche, hoe dezelve verweerere by obligatie in daten 27^{en} Septembris 1566 verkent hadde den heesschere sculdich te zyne de somme van vyf ponden grooten, procederende van verteerde costen, gheleenden ende berekents ghelts, die hy beloofd hadde te betalene, d'eene heltscheede Sincte-Maertinsmesse 1567 doe eerstcomende ende d'andere heltscheede te Paesschen acht en tzestich daernaervolghende ende hoewel beede dezelve paymenten langhe overstreken waren ende de verweerere dienvolghende wel behoorde dezelve somme opgheleyt t'hebbene, was nochtans dies ghebleven in ghebreke, zodat den heesschere daeromme noodt was gheweest dit betreck te doene ende contendeirde de voors. heesschere midsdien ten fynne vanden betrocken verweerere ghecondemneert t'hebbene den heesschere up te legghen ende te betalene de voorn. somme van vyf ponden grooten, verzouckende nietmin d'heesschere alvooren dat den verweerere gheordonneert zoude zyn de voorn. zyne obligatie te kennen ofte loochenen, ghemerct dat hy ten dien fynne ghedachvaert gheweest hadde, ende in cas van non comparitie ofte dilaye dat men de voorn. obli-

---

1) Stellig een verschrijving voor den familienaam van *Bambeke*, zooals 't uit de bovenstaande akten genoegzaam blijkt. — In de rekening van de kerkfabriek der Sint-Jacobsparochie te Brugge over het jaar 1565 komt de volgende post voor, die hoogst waarschijnlijk betrekking heeft op Willem Benson's eerste vrouw: «[1565, October]. Over 't begraven d'huusvrauwe Guillem de schilders wyf byder Vlaminbrugge: niet». Zie: Brugge, stadsbibliotheek, *aanteeckeningen van W. H. J. Weale*, I, nr. 32, blz. 126.

gatie houden zoude over ghekent ende de verweerere condempneren de ghelibelleerde somme te namptieren, met consente van lichtighe up zekere, naer stile ende costume der voorn. vierschaere in ghelycken onderhouden.

Ende naerdad de betrocken verweerere voort gheheescht zynde niet en compareerde, noch procureur over hem verbeyt nochtans zoo 't behoort, ende naer de kennesse van zynen ghebode, daermede de zaecke quam in 't advys, so was by vonnesse van scepenen ter camere der voorn. stede de verweerere, achtervolghende den stil der voorn. vierschaere al notoire in ghelycken onderhouden, ghecondempneert te namptieren de ghelibelleerde vyf ponden grooten, consenterende den heesschere daerof de lichtighe up souffisanten zekere van die te restituerene indien 't naermaels ter diffinitive zo ghewyst wierde, stellende den verweerere onverlet ende in zyn gheheel omme zyne exeptiën ten principalen te proponerene daer ende zo hy te rade wordt.

Ende alzo dezelve verweerere daernaer ghedachvaert was gheweest ter voorn. vierschaere omme zynne exeptiën ten principalen, indien hy eenighe hadde, te proponeren, ende dat hy niet en compareerde, noch procureur over hem verbeyt nochtans naer costume ende naer de kennesse van zynen ghebode, daermede de zaecke quam in 't advys, so was hendelinghe by vonnesse van scepenen ter maninghe vanden heere, volghende den stil der voorn. vierschaere al notoire in ghelycken onderhouden, de verweerere verclaerst versteken van exeptiën ten principalen ende ghecondempneert te betalene den heesschere de ghelibelleerde vyf ponden grooten, mette costen vanden vervolghen ter taxatie van scepenen.

Actum den derden van Maerte in 't jaer XV^c acht en tzesich.

Register van de vierschaar van Brugge over de jaren 1565-1571, blz. 366 r.-v.

16

1569, April 16. — *De schepenen veroordeelen Willem Benson bij verstek tot betaling van vier pond tien schellingen groot, welk bedrag hij aan Jan vander Cappelle schuldig was.*

Vonnessen ghewesen ter camere.

Also Jan vander Cappelle, heesschere, ten zekeren daghe voorleden upgheroupen ende betrocken hadde ter vierschaere der stede van Brugge Guillaume Benson, verweerere, ende t' synnen laste aldaer ghedaen segghen ende verdooghen by vorme van heessche hoe alzo, onder andere partyen, de

verweerere inden heesschere ghehouden was de somme van vier ponden thien scellinghen grooten, hadde hy, verweerere, den heesschere gheassingneert an Christiaen Rycx dezelve vier ponden thien scellinghen grooten t'ontfaene in minderinghe van zeker werck, twelcke de verweerere van denzelve Christiaen Rycx anneghenomen hadde, zo daerof promptelick blycken mochte by zekere assingnatie daarmede overgheleit, gheeteekent byden voorn. verweerere ; nietjeghenstaende welcke assingnatie hadde de verweerere hem vervoordert zelve noch t'ontfanghene dezelve somme vanden voorn. Christiaen Rycx, gheheel jeghens alle goede trouwe ende maniere van doene, blivende oock noch bovendien, dat argher was, in ghebreke vanden heesschere dezelve somme te furnieren ende contendeirde de voors. heesschere midsdien ten fynne vanden betrocken verweerere zelve ghecondemneert t'hebbene inde betalinghe vande bovenscreven somme van vier ponden thien scellinghen grooten ofte uuterlick etc., maeckende heesch van costen, scaden ende interesten.

Ende naerdats de betrocken verweerere te drie distincte reysen ghedachvaert gheweest hadde ende niet ghecompareert was, noch procureur over hem verbeyt nochtans totten hende vanden ghedinghe, ende naer de kennesse van zynen ghebode, naer costume in ghelycken onderhouden, so was upden derden van Maerte XV^c acht en t zestich by vonnesse van scepenen, ter maninghe vanden heere, volghende den stil der voorn. vierschaere al notoire in ghelycken onderhouden, de verweerere ghecondempneert de ghelibelleerde vier ponden thien scellinghen grooten te namptieren, consenterende den heesschere daerof de lichtighe up zekere van die te restituerene indien 't ter diffinitive zo ghewyst wierde, stellende de verweerere onverlet ende in zyn gheheel omme zyne exceptiën ten principalen te proponnerene daer ende zo hy te rade wort.

Ende alzo d' heesschere daernaer den verweerere hadde ghedaen dachvaerden ter voornoomde vierschaere omme zynne exceptiën ten principalen, indien hy eeneghe hadde, te proponneren, ende dat hy, verweerere, niet en compareerde, noch procureur over hem verbeyt zoo 't behoort, ende naer de kennesse van zynen ghebode, so was hendelinghe by vonnesse van scepenen, volghende den stil der voorn. vierschaere al notoire, de verweerere verclaerst versteken van exceptiën ten principalen ende ghecondempneert te betalen den heesschere de ghelibelleerde vier ponden thien scellinghen grooten, mette costen vanden vervolghen ter taxatie van scepenen.

Actum ter camere der voorn. stede, present meestre Lam-

brecht Sproncholf, procureur vanden heesschere, in absentie vanden verweerere, ghedachvaert gheweest zynde by Pieter vander Bassee, ghezwooren gaersoen der voorn. stede, den 16^{en} van April XV^c neghen en tzestich naer Paesschen.

Register van de vierschaar van Brugge over de jaren 1565-1571, blz. 375.

17

1569, Augustus 27. — *Willem Benson machtigt Jan de Waghemackere, Pieter de Rave en Jan Vynck tot het innen van dertig schellingen groot, welke hij te vorderen heeft van Simon de Waghemackere.*

Wy burchmeesters etc. doen te wetene allen lieden, dat hedent date deser voor ons commen ende ghecompareirt es in persooene Guillame Benson, inwonende poorter deser stede, dewelcke heeft machtich ghemaect ende in zyne stede ghestelt ende by dese jeghenwoordighe lettren maect machtich ende stelt in zyne stede als procureurs generael ende zeker boden speciael Jan de Waghemackere, Pieter de Rave, Jan Vynck ende elcken van hemlieden zonderlinghe toogher deser lettren, ghevende vulle macht ende expres last omme te heessen, innen ende ontfanghen van Symoen de Waghemackere de somme van dertich schellynghen grooten, uuyt crachte van zeker obligatie by hem onderteeckent in date 27^e Novembre XV^c tzestich, ende daeromme up dats nood zy in ghedinghe ende processe te terdene, dat t'ontgonnen ende achtervolghene totten hende, allerhande actiën t'intenteren, vonnessen t'antheeren, danof t'appelleren, andere procureurs een ofte meer in huerlieder stede te stellen ende substitueren, ghelycke ofte ghelimitierde macht hebbende, ende voorts in dies voorseyt es met datter aencleven mach al te doene dat een procureur, hebbende vulcommen macht ad lites, schuldich es ende vermach te doene ende dat hy constituant zelve zoude moghen doen aldaer present ende voor ooghen zynde, belovene t'houdene goet, vast ende van weerden t'eeuwighen daeghe tguendt dat by zyne voorseyde procureurs in dies voorseit es ghedaen zal wesen.

Ghepasseert present : Bussche, Rade, scepenen, den 27^{en} Ougst 1569.

Register van procuratiën, opgemaakt voor schepenen van Brugge, over de jaren 1568-1569, blz. 149 r.-v.

18

1570, Juni 1. — *Jacob Parisis, wijnkooper, doet zijn eed als voogd van de kinderen van Victor de Raedt en Anna Benson, ter vervanging van Willem Benson, die in den vreemde vertoeft.*

Jacques Parisis, coopman van wine, zwoor voochd in stede van Guillame Benson, vertrocken uutten lande, met Jan de Cock te vooren voochd van Christiaen, Loys ende Josinken, libri Victor de Raet by Tannekin Benson, uxor. Actum den 1^{en} Juny 1570, present : vanden Rade, raet, vanden Heede ende Duvenee, scepenen.

Weeskamer van Brugge, aanteekenboek van eedsafleggingen door voogden over de jaren 1558-1576, blz. 112 v.

19

1572, Juni 4. — *Klaais du Pont, pelswerker, wordt aangesteld als voogd van Hans Phinson, ter vervanging van Willem Benson, die als balling in het buitenland verblijft.*

Clays du Pont, voerare, zwoer voochd in stede van Guillame Benson, utlandts ende ghebannen, met Pieter Finson te vooren voochd van Hans, filius Jan Finson by Josyne Boussoot, uxor, omme hem uut voochdie te stellene. Actum in 't collegie van schepenen den 4^{en} Juny 72 (1).

Weeskamer van Brugge, aanteekenboek van eedsafleggingen door voogden over de jaren 1558-1576, blz. 116 v.

---

1) Het is nog de vraag, of de hiervolgende post uit de rekening van den schout van Brugge betrekking heeft op den schilder Willem Benson : « A luy [maistre Jehan Pecqueur, exécuteur de la hault œuvre dedans la ville de Bruges], pour abvoir eschavoté et fustigéz de verges publicquement la personne de Guillaume Benson, vagabonde : 20 s. par. ». Zie: Brussel, algemeen rijksarchief, fonds van de rekenkamers, nr. 13785, *rekeningen van den schout van Brugge over de jaren 1550-1584 : rekening van den schout Joris van Theimseke over het dienstjaar 1570 (Aug. 12) - 1572 (Aug. 11)*, blz. 12, nr. 4. — Nogal belangwekkend is de hieronder medegedeelde akte, waarin sprake is van Jozine Benson, dochter van meester Willem : « Idem scepenen [Casembroot, Huustyn], idem dach [1^{en} April 71 vóór Paesschen]. — Dat wy waren als scepenen inden Ouden Gendwech deser stede, ten huuse daer Adriaen Brant ten dien tiden inne wuende, aldaer voor ons compareerde Charles de Clercq, als machtich over Christiaen de Carne, die wettelick dede aresteren een ledere coffere met ysere

20

1574, December 3. — *Arnold de Voocht, poorter van Brugge, betuigt onder eede, dat Willem Benson, voorzien van de genademiddelen der H. Kerk, te Middelburg in Zeeland overleden en begraven is. Deze verklaring wordt op verzoek van de weduwe van den afgestorvene ten overstaan van schepenen van Brugge afgelegd.*

Kethele, Baston, 3^{en} Decembre 1574. — Dat camen voor ons als voor scepenen Aernout de Voocht, filius Phelips, poorter deser stede, oudt 34 jaren of daerontrent, dewelcke comparant, considererende dat recht ende redene begheert dat men oorconde ende certifiere warachteghe zake, zonderlinghe dies verzocht zynde, heeft ten verzoucke vander wedewe van Guillame Benson verclaerst ende gheattesteert, verclaerst ende attesteert by desen by zynen eede, daertoe by ons scepenen voornoot ghemaint zynde, voor de gherechte waerheyd, dat hy wel ghekent heeft Guillame Benson, schildere van zynen ambochte, ende wel te weten dat dezelve Guillame deser weerelt overleden es binnen der stede van Middelburch in Zeelant, alegierende voor cause van scientie by ende present gheweest hebbende binnen der voors. stede van Middelburch, daer de voors. Guillame zyn gherechten vanden Heleghen Kercke ontfaen heeft ende mede t'zinen begravinghe geweest; ende dit al in presentie van Phelips Tack, die 't voorseyde verclaers ende attestatie accepteerde uuter name vande voors. wedewe, omme dezelve haer te valideren ende halmeren zo recht ende redene bewysen zoude.

Register van Cornelis de Ruddere, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1574-1576, blz. 23.

21

1575, Januari 5. — *De schuldeischers van Willem Benson, als mede van andere, alhier nader aangegeven personen die gestorven of voortvluchtig zijn, worden van stadswege verzocht binnen de eerstkomende zes weken hun vorderingen ter kennis te brengen van den klerk der met schulden bezwaarde boedels.*

Actum ter clocke den vyfsten dach van Lauwe 1574, present:

---

banden die toeghesloten was, met alle de goederen daerinne zynde, als toebehoorende Josine, filia Guillame Benson, in minderynghe ende omme daeran te verhalen ende recouweren de somme van 29 s. 8 d. gr. van coope ende leveringhe van meerserie, ende dit overmidts dat dezelve Josine huer absenteert, behoudens allen rechten. In kennessen etc. ». Zie: register van Jan Digne, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1571-1572, blz. 376.

d'heeren Andries Kethele ende Cornelis vander Praet, scepenen.

...Voorts die eenighe schulden weten t'heesschene Pauwels Huzuule, cramere, Galiaen de Pachtère, Maertin de Reyghere, Peryne vidua Andries Zoetaert, Cornelia vidua Pieter de Malines, Jacop de Praistre, Jacop Arents, Morissus de Clerc, Jan vander Helst, Guillaume Benson, Albrecht Willemy, Andries Bouvaert, Pieter vanden Leene, vidua Allaert de Freennes, vidua Jan de Lannoy, Adriaen van Cotengys, Aernout van Hessche, Loys Maleghys, Jan vanden Carniere, Andries van Theemseke ende Joos Blaeuvoet, alle becommert overleden, midsgaders ooc an meester Joos van Hooghenhuuse, schoolmeester, Jan van Hoye, sceppere, Loupes van Edwalle, temmerman, Mathys de Coca ende Mailliaert de Vriese, alle vluchtich van deser stede vertrocken, dat die commen ten huuse van Pauwels vander Praet, clercq vanden becommerten, wuenende inde Eecchoutstrate, huerlieder schulden te kennen gheven binnen zes weken eerstcommende, up peyne van ghepriveert te zyne van huerlieder scult.

Register van hallegeboden over de jaren 1574-1584, blz. 7 r.-v.

22

1577, Juli 1. — *De weeskamer van Brugge machtigt Ambrosius Benson als voogd over Clara, dochter van wijlen Willem Benson, om haar de som van veertien schellingen groot, die zij van haar zuster Anna geërfd heeft, niet uit te keeren.*

Actum den 1^{en} July 77, present : Ancheman, overziendere, Aerts ende Baston, scepenen.

...Gheconsenteert Ambrues Benson, voochd van Claerkin, filia Guillaume Benson, inne te houdene de somme van 14 s. gr., die hy 't voorn. Claerkin sculdich was over de versterfvenesse van Tannekin Benson, huere suster, ghestorven tot Ostende, ende dat in betalinghe van 17 s. 4 d. gr., die hy over 't voorn. Claerkin verschoten hadde van cleederen, schoens ende anders, volghens de specificatie ten desen overgheleyt ende de kennesse van tselve Claerkin, ten desen present, daeruppe ghedaen.

Weeskamer van Brugge, feriën over de jaren 1576-1580, blz. 48.

Congratulations de la ville de Bruges au nouvel évêque Mgr. de Haynin.

Mgr. Robert de Haynin, né au village de Habarcq près d'Arras, en Artois, de famille noble, fut le dixième titulaire du siège épiscopal de Bruges, succédant à Mgr. Charles vanden Bosch, devenu évêque de Gand. Il était prévôt de la collégiale Saint-Pierre de Cassel, dans le diocèse d'Ypres, lorsque Sa Majesté Catholique Philippe IV, roi d'Espagne et souverain des Pays-Bas méridionaux, proposa au pape Alexandre VII sa nomination à l'évêché vacant de Bruges, par lettre du 24 juillet 1660. Au consistoire du 19 décembre 1661 le Souverain Pontife, ayant approuvé la présentation faite par le roi, promut Mgr. de Haynin à l'évêché de Bruges. Le nouvel évêque fut sacré à Bruges le 22 octobre 1662 (1). Son épiscopat ne fut pas long, car il mourut à Wambrechies, près de Lille, le 10 décembre 1668, âgé seulement de cinquante cinq ans (2).

La nouvelle de l'élévation de Mgr. de Haynin au siège épiscopal de Bruges y fut confirmée dans les tout derniers jours du mois de janvier 1662. Aussitôt le magistrat de la ville s'empressa d'écrire au nouveau pasteur du diocèse pour le féliciter de sa nomination, lui exprimant en même temps ses vœux d'un long et fécond épiscopat et l'assurant de son parfait dévouement. Il dépêcha un courrier spécial pour porter la lettre de congratulation à l'évêque nommé et aussi pour lui offrir en cadeau une couple de chapons

---

1) Aux archives de la ville de Bruges on peut lire une relation détaillée des cérémonies du sacre, ainsi que de la joyeuse entrée de Mgr. de Haynin à Bruges, dans le registre aux résolutions secrètes du magistrat pour les années 1659-1666, p. 118-119.

2) Sur Mgr. R. de Haynin voyez la brève notice d'E. VAN ARENBERGH dans la *Biographie nationale*, publiée par l'Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, t. VIII (Bruxelles, 1884-1885), col. 811 et surtout l'analyse du procès d'information pour sa nomination à l'évêché de Bruges, publiée par L. JADIN dans le *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome*, fascicule IX (1929), p. 102-107.

du pays de Bruges (1). L'élu ne resta évidemment pas en défaut de politesse et de Wambrechies, où il séjournait sans doute au château paternel, il répondit le 1 février par une lettre fort aimable. Il remercia le magistrat de ses hommages et de ses vœux et se déclara prêt à lui rendre service en toutes circonstances. Le prélat se montra, en outre, particulièrement sensible au cadeau que les édiles brugeois lui avaient fait; aussi manifesta-t-il dans sa lettre de remerciements son intention de manger les chapons en bonne compagnie et de les arroser en outre d'un verre de vin à la santé de messieurs du magistrat.

La minute de la lettre de congratulation du magistrat et l'original de la lettre de remerciements de l'évêque sont conservés aux archives de la ville de Bruges. Les deux pièces constituent un spécimen de politesse officielle de ce temps là, et à ce point de vue elles méritent certes d'être reproduites intégralement.

A. SCHOUTEET.

I. — Lettre de congratulation du magistrat brugeois à l'évêque nommé.

1662, janvier 30.

Monseigneur,

Comme on nous a rapporté ce jour d'huy pour très assureé que nostre très saint père le pape puis naguères de sa grâce

---

1) L'envoi de la lettre de félicitation et du cadeau avait été décidé en séance du collège échevinal, ainsi qu'il appert des procès-verbaux de cette assemblée : « Actum den 31 Lauwe 1662. — Alzoo hedennt by diversche vastelick ende voor zeker gherapporteerdt wierdt, dat myn Eerweerdichste Heere den ghecoren bisschop deser stede zyne brieven van confirmatie van Syne Heylicheydt dese voorleden daghen hadde ontfanghen, wierdt gheresolveerdt denzelven te congratuleren met brieven door expressen ende midts den jeghenwoordighen vastenavondt mede te zeynden ende presenteren een coppel cappoenen ». Bruges, archives de la ville, *registre aux résolutions secrètes du magistrat, pour les années 1659-1666*, p. 97 (Congratulatie met brieven ghedaen an Syne Eerweerdicheyt). — Le procès-verbal, communiqué ci-dessus, porte la date du 31 janvier 1662, alors que la minute de la lettre de congratulation est datée de la veille. Il se peut que l'une de ces dates soit fautive et surtout il n'est pas impossible qu'une erreur de date se soit glissée dans le registre aux résolutions secrètes du magistrat, puisque les procès-verbaux des séances du collège échevinal n'étaient mis au net qu'après coup. D'autre part, croyons nous, le texte de la lettre de congratulation peut avoir été minuté le 30 janvier et approuvé seulement le lendemain par le collège échevinal.

a confirmé l'eslection que Sa Majesté a esté servye de faire de la personne de Vostre Seigneurie Révérendissime à la place vacante du siège épiscopal de ceste ville, nous n'avons pas voulu manquer de venir [?], au mesme instant que ces nouvelles tant agréables nous sont esté communicquées, par cest exprès congratuler à icelle ceste sienne si haulte et vénérable dignité, avecq souhait d'une continuation et suite de beaucoup d'années dans icelle et un accomplissement entier de ses bons et généreux desseings pour le meilleur gouvernement et régime de son estat, lesquels nous tascherons toujours, pour autant qu'en nous sera, de seconder par tous moyens possibles, au bien, repos et tranquillité de ses communes et nostres.

Nous espérons que le relasche des affaires et occupations, tant publiques que particulières, de Vostre Seigneurie Révérendissime nous donnera bientôt l'honneur de la présence de sa personne si longtemps désirée, de laquelle sommes et serons à jamais, comme espérons de tesmoigner par effects, Monseigneur,

très humbles serviteurs,
bourmaistres etc.

[*Post-scriptum marginal*] Nous espérons que le petit présent, qui ne mérite point de place dans ce papier, et que néanmoins le porteur de ceste fera de nostre part d'une couple de chappons de ce quartier n'offensera point la grâce de Vostre Seigneurie Révérendissime.

Bruges, ce 30 de janvier 1662.

Monseigneur, monseigneur le révérendissime de Bruges.

Bruges, archives de la ville, portefeuille : *Lettres et actes, 1661-1662*, minute sur double feuille de papier.

II. — Lettre de remerciements de l'évêque au magistrat.

1662, février 1.

Wambrechies, le 1er febvrier 1662.

Messieurs,

Celle qu'il vous at plu prendre la peine de m'escrire m'at fait veoir des marques évidentes de vostre affection par la joye que vous tesmoignéz de ce qu'il at plu à Dieu que Sa Saincteté ayt confirmé la nomination au siège épiscopal de vostre ville, dont il a plu à Sa Majesté m'honorer par sa royalle bonté plustôt que par mon mérite. C'est de quoy je

vous rend grâces de tout mon cœur, vous priant d'estre persuadéz que s'il plait a Dieu me faire la grâce de venir à la résidence je m'esjouyray tousjours de pouvoir vous rendre du service et à tous vos habitans. Dans cette assurance, Messieurs, je prie la divine bonté de vous faire largement part de ses bénédictions spiritueles et temporeles, demeurant véritablement, Messieurs,

vostre très humble et très affectionné serviteur,
Robert de Haynin,
dénommé évesque de Bruges.

[*Post-scriptum marginal*] Jé vous remercie fort des beaux chapons qu'il vous at plu m'envoyer ; j'espère, moyennant Dieu, qu'ils seront mangéz en bonne compaignie et arrouséz d'ung ver de vin à vostre santéz et prospéritéz.

Ib., *loc. cit.*, lettre originale sur double feuille de papier.

Ardoie, meest onder kerkelijk oogpunt, tot het midden van de 16e eeuw.

EEN WOORD VOORAF

Wanneer en hoe Ardoie ontstond, valt niet uit te maken. Gewis zijn er bewoners geweest, minstens op de hoogte van den Bergmolen, in den nieuwen steentijd, lang vóór de geboorte Christi (1).

Als bekend dorp, bestond het zeker in de IXe eeuw, vermits het door Lodewijk den Vrome gegeven werd aan de Benedictijnenabdij van S. Amand, in Pevele (Elnon), gift die bekrachtigd werd door zijn zoon Karel de Kale in 847 (2).

---

1) CH. GILLÈS DE PÉLICHY, *Les stations préhistoriques de la Flandre Occidentale*, in *Congrès de Gand*, 1887, blz. 28 ; coll. G. GEZELLE, *Onveroorfondschapte West-Vlamingen*, in *Biekerf* 1897, blz. 134 ; B^{on} Ch. Gillès de Pélichy vond, bij opdelvingen op den Bergmolen, onder meer een steenen pijl, nu in Gruuthuuse-museum te Brugge.

2) MABILLON, *Annales ordinis Benedictini*, Bd. II, blz. 752, coll. E. VAN CAPPEL, *Pagus Mempiscus* in *Ann. Soc. d'Emulation*, 1910, blz. 119-120.

Later zullen de rechten van S. Amandsabdij overgaan naar hare stichting, de proostdij van S. Amand te Kortrijk, en herhaaldelijk zal er spraak zijn van de *villa*, het landgoed van Ardoois (1).

Voorzeker zullen de monikken, aan wie Ardoois met veel andere dorpen tot verzekering van hun levensonderhoud gegeven werd, de eerste pastoors geweest zijn en misschien de eerste kerk gebouwd hebben. De abdij, later de proostdij, zijn ingevolge de grootste onder de geestelijke tiendeheffers, die moesten tusschen komen in het bouwen en herstellen van de kerk, enz.

Daarnevens hadden we den tijdelijken Heer die als *advocatus*, *avoué*, beschermer van het Kloostergoed, moest optreden, maar feitelijk, lijk het overal gebeurde, zocht hij eerder zijn eigen vermogen te vergrooten ten nadeele van het klooster. Herhaaldelijk vinden we gekibbel dienaangaande. Reeds graaf Diederik van Elzas met zijn zoon Philips (tusschen 1140 en 1167) geven een vonnis, waarbij de twee derden van zekere inkomsten voor de abdij zijn en een derde voor den Heer (2).

Enkele jaren nadien waren er nieuwe moeilijkheden, meer in het bijzonder met het oog op de *wastina*, het veld, en graaf Boudewijn IX bekrachtigt de uitspraak van Diederik en Philips van Elzas (3).

Eindelijk, 18 November 1247, wordt een akkoord getroffen tusschen den abt en Agnes van Lichtervelde, vrouw van Ardoois: de heerlijkheid alhier behoort voor de $\frac{2}{3}$ aan den abt en voor $\frac{1}{3}$ aan den Heer (4), van daar zien we ze heeten: *Heerlijkheid van 't Gemeene*. Het akkoord was schoon, wel doordacht, maar het zal niet verhinderen dat de toestand de eeuwen door een bron zal zijn van wrijvingen en ontelbare

1) A. DE POORTER. *Premières origines de la Prévôté S. Amand lez Courtrai*, in *Bull. Gesch. en Oudh. kring, Kortrijk*, 1903-1904, blz. 205-211.

2) H. COPPIETERS STOCHOVE. *Regestes de Thierry d'Alsace*, Gand, 1901, blz. 28. (Verscheen eerst in *Ann. Soc. d'Hist. et d'Archéol. de Gand*, t. IV).

3) CH. DUVIVIER. *Actes et Documents anciens intéressants la Belgique*. Nouvelle série. Bruxelles, 1903, blz. 178-180 en 193-195: stukken van 1194 en 1195.

4) A. DE POORTER. *Documents relatifs à l'abbaye de Saint Amand (France)* in *Bull. Gesch. en Oudh. kring, Kortrijk*, 1903-1904, blz. 260-261.

processen (1), tot dat in de 18e eeuw het geheel in dezelfde hand komt.

Een tweede geestelijke tiendeheffer was de abdis van Sainte Austreberthe te Montreuil-sur-mer. Aan haar kwam ook het recht toe den titularis tot de pastorij van Ardooie voor te stellen. Zij was, lijk men het noemde in kerkrecht van dien tijd, de *patrona*. Dit heeft veel doen zoeken en doen gissen ! Wat komt die abdis hier doen en dan nog met het hoogste recht : de pastoors voorstelling ? Onze vriend, KAREL DE FLOU zaliger, heeft daar klaarte in gebracht (2).

Die abdij was van hare stichting af begiftigd geweest met de heerlijke rechtsmacht in onderscheidene parochien uit den omtrek, onder meer in deze van *Ays*, parochie die nu *Aix-en-Issart* heet : de abdis was dus vrouw van *Ays*. Reeds vóór de 13^e eeuw kochten zij eigendommen aan in Vlaanderen, onder meer op Koolskamp-Ardooie, en het kasteel, het hof of de hofstede, die het middenpunt er van was, noemden ze *curtis de Ays* of *Ayshove*. Dit werd de tweede groote heerlijkheid van Ardooie. Lijk de akten van leenverhef getuigen, stond *Ayshove* in Ardooie, op gebied van leenroerigheid, in den beginne onder *Ayshove* in Koolskamp (3), maar in de 17^e eeuw vinden we het er van gescheiden of « gespleten », lijk men dat noemde (4). Als leen bezat *Ayshove* eigen Heeren

1) Hoe ver de kleingeestigheid kan gaan, bewijst een verklaring van drie inwoners van Ardooie, die getuigen dat ze een monnik van St. Amand gezien hebben, terwijl hij bezig was bij middel van een ijzeren voorwerp den titel van « Heer van Ardooie » uit te schrabben op een zerksteen van den markies van Berthen. (Origineele verklaring in *Archives nationales te Parijs*, Dossiers AB. XIX, 182-183, n° 6). In hetzelfde bundel steken veel stukken uit het proces door den markies van Berthen ingespannen tegen den abt of proost van St.-Amand, die hem zijn rechten op de heerlijkheid van Ardooie betwistte.

2) *De Migratie der Plaatsnamen*, Gent, 1925, blz. 5. (Verscheen eerst in *Versl. en Mededeelingen Kon. Vl. Academie*, 1925).

3) Zie b. v. het leenverhef gedaan door Jan van Claerhout in 1487, kopie in RA., n° 649. L. GILLIODTS VAN SEVEREN. *Coutumes du Bourg de Bruges*, Bruxelles, 1883, Bd I, blz. 511-514, drukt het ook, waarschijnlijk naar het origineele, maar zonder te zeggen waar hij het haalt ! ! !

4) «ontlanghs by letteren van octroy myns gheduchten heere ghespleten vanden principaelen bodem vanden leene van *Ayshove* in *Coolskamp*...» Kopie van leenverhef door Adriana de Lens, 8 December 1680 en ABB. F. IV en ook in RA., *Triage de Liasses*, n° 106.

met heerlijke rechtsmacht (1), maar de abdis behield voor haar de opbrengst der tienden (2), alsook het voorrecht van het voorstellen der pastoors (3). Dit voorrecht had ze gewis op S. Amand, daar de kerk van Ardoois op grondgebied van Ayshove stond (4). Aan haar kwam het insgelijks toe den kandidaat voor te stellen tot de kapelanie van O. L. Vrouw altaar, gesticht in de kerk van Ardoois (5).

Als mindere en derde geestelijke tiendeheffer stippen wij hier nog aan den pastoor van Ardoois.

Aan den wereldlijken Heer kwam het recht toe den koster te benoemen mits goedkeuring van den pastoor (6). Daarbij moesten voor hem en den abt of proost van S. Amand, beide Heeren van Ardoois, ten gevolge der bovengenoemde heerlijkheid van 't Gemeene, of aan hunne afgevaardigden, later samen met den landsdeken, de kerk- en dischrekeningen jaarlijks voorgelezen worden om onderzocht en goedgekeurd te worden. Daarbij kwam ook de pastoor die immer met hen of hunne vertegenwoordigers hoofdgezwoeren was van kerk en disch.

Ardoois lag onder het bisdom van Doornik tot 1559: dan ging het over tot het nieuw opgericht bisdom van Brugge. Met het Concordaat van 1802 was het, lijk heel het bisdom Brugge, gevoegd bij dat van Gent, tot dat in 1834 Brugge wederom bisdom werd, Tot aan de Fransche Omwenteling

1) Zoo werd Ayshove 7 April 1400 (n. st.) verkocht door Diederick van Rutsefort en vrouw aan Jacob van Lichtervelde. (Origineele in RA., Chartes, n° 273).

2) In de *Taxatio* van 1455 staat zij alleen vermeld als tiendeheffer en er wordt gezegd dat hare inkomsten van de tienden waard zijn 180 p. par. of daaromtrent (J. WARICHEZ. *Etat bénéficial de la Flandre et du Tournais au temps de Philippe le Bon* (1455). Louvain, 1912, blz. 211. De landen die tienden aan de abdis gelden, staan beschreven in *Register van ontferven ende erven...* f° 242-244 in GA. A I.

3) *Vade mecum* Bisschop de Castillion, 1748, door D. De Somviele gevonden en destijds aan het Archief van 't Bisdom te Brugge geschonken. J. WARICHEZ, op zoeven aangeduide plaats, zegt dat oorspronkelijk de *patronus* was de abt van Eenene maar naderhand de abdis. Waar hij zulks haalt, weten we niet, zooveel te meer geen spoor van betrekkingen te vinden is.

4) Zie akt van verkoop van 1400 even vermeld, alsook het bovengenoemd leenverhef door Jan van Claerhout.

5) Zie onder meer een drietal benoemingsakten, 1617, 1755 en 1763 in ABB. F. IV. Wanneer de kapelanie gesticht werd, konden we niet achterhalen.

6) Zoeven vermeld *Vade mecum* de Castillion.

behoorde het tot de dekenij Rouselare. Na het zoeven vermeld Concordaat werd het « primaire » kerk of pastorij van 1^e klas en behoorde tot de dekenij Tielt. Dit bleef zoo, zelfs na de heroprichting van het bisdom Brugge, tot in 1872, jaar waarin de dekenij Rouselare wederom werd ingericht en Ardooie er opnieuw bij kwam en tot heden bij gebleven is.

Burgerlijk was het gelegen onder 't Brugsche Vrije, waarvan het een der zoogenaamde « appendantsche » was, maar de heerlijkheid van Mosscherambacht (nagenoeg de streek tusschen de huidige Tassche en Kruipeendaarde) lag onder de zaal en kasselrij van Ieper en was derhalve gehouden aan de wetten en costumen dier kasselrij.

Leenroerig hadden we de drie reeds genoemde grootere heerlijkheden, 't Gemeene, Ayshove en Mosscherambacht, maar daarnevens waren er nog talrijke mindere als 't Ronsevalsche, Mortagne, te Keirsselare gezeid Spycker, Stratenhove, ter Burght, ter Gracht, 't Pausse, Schiervelde, ter Stichele, enz. Moorslede in Ardooie, Oost-Ieper ambacht, Rouselaar ambacht, 't Laatschip van St. Amand in Hooglede waren enclavementen die evenals Mosscherambacht onder de zaal van Ieper lagen.

Gezien den aard onzer bijdrage zullen we ze indeelen volgens de gekende pastoors die elkander opgevolgd hebben (1).

I. DE OUDSTE TIJDEN

HENRICUS... 1218.

“presbyter de Hardoye”. Zoo komt hij voor als getuige bij een verwisseling van leengoed gedaan tusschen den abt van Zonnebeke eenerzijds en Otto, “miles de Hardoye”, of heer van Ardooie, en zijn vrouw Ogiva anderzijds, vóór Hendrik van Moorslede, daartoe aangesteld door gravin Joanna van Constantinopel.

---

1) Gebruikte afkortingen :

GA. : Gemeentearchief Ardooie.

RB. : Rijksarchief Brugge.

ABB. : Archief Bisdom Brugge.

“ Anno Domini 1217, menze martio „, dus in Maart 1217 (oude stijl), 't zij in Maart 1268 (nieuwe stijl) (1).

CARDENIERS, 1294.

Van dezen pastoor is ons insgelijks slechts de naam bekend : in de Brugsche stadsrekening van 1294 komt inderdaad onder de betalingen gedaan : “ In die Decollationis Beati Johannis, Stephanie Cardeniers, sorori presbyteri de Hardoye... „ (2).

JOANNES DE KEYSER, 1347.

Dien naam vinden we in een verkoopakt van land gelegen onder Rouselare-Ambacht in Ardoois “ int jaer ons Heren M.CCC. viertich ende zevensente luux avende „ (3). Het land wordt verkocht door den disch, en dat, lijkt het in rechte vereischt was, “ bi rade ende consente vanden here Jhanne den keyser als houdene de stede vanden prochipape van hardoye oec bi ende consente van symoens van hoolbroec, van jhanne den necker ende van jhan sconebaert als scepenen myns heren van Ayshove „ (4).

Hij was dus alleenlijk dienstdoende pastoor, niet de ware, de “ *pastor proprietarius* „ of “ erfachtigh pasteur „, lijkt men dezen noemde, en die elders woonde. Verder komen wij nog dergelijke gevallen tegen.

Meer weten we niet met zekerheid over dezen bedienaar. Het is niet onwaarschijnlijk echter dat hij moet vereenzelvigd worden met Johannes gezegd Keiser, priester uit het bisdom van Doornik, die kapelaan zijnde van Philippus Astoaudi in het bisdom van Carpentras (Dep. Vaucluse, in Frankrijk), 10 Maart 1353, van wege paus Innocentius VI, de pastorij verkrijgt van Jabbeke bij 't overlijden van Maurits van Varsenaere (5).

1) Het stuk staat in C. CALLEWAERT. *Chartes anciennes de l'Abbaye de Zonnebeke*. Bruges, 1925 (Soc. d'Emul.), blz. 47-48.

2) Stadsrekening Brugge 1294 in stadsarchief Brugge. Die tekst werd ons welwillend medegedeeld door rijksarchivaris Jos. De Smet, die de uitgave der oudste Brugsche stadsrekeningen voorbereidde.

3) Sint Lucas avond, dus 17 October.

4) Origineele saarter (zegels gebroken) in GA.

5) U. BERLIÈRE, *Suppliques d'Innocent VI (1352-1362). Textes et analyses*. Rome, 1911. (Analecta Vaticano-Belgica), blz. 55-56.

JOANNES ANGILLIS, 1455.

Volgens de reeds bovengenoemde *Taxatio*, was deze in 1455 pastoor te Ardooië, en zulks daadwerkelijk, want dat stuk zegt uitdrukkelijk dat hij de parochie voor het geestelijke bediende (1). Wanneer hij benoemd werd of wegging vonden we niet.

Stippen wij hier nog aan dat in datzelfde jaar reeds een kapelanie van O. L. Vrouw bekend staat met eigen titularis (dan was het Gillis de Neckere), die tot een H. Mis per week verplicht was aan het altaar van O. L. Vrouw (2). Tot aan de Fransche Omwenteling vinden we titularissen dier kapelanie (3).

In datzelfde jaar staan de kerkfabriek en de armendisich opgegeven met elk een vast inkomen van 6 ponden parisis (4).

Onder Angillis of kort vóór zijn toekomen alhier, werd Ardooië, benevens veel andere dorpen deerlijk uitgeplunderd door de Gentsche Groententers, in strijd tegen den Hertog van Burgondië (5).

PIETER VOORDACKERE, — 1461.

6 Juni 1461 verkreeg hij de kerk van Moerbeke in vervanging van Adriaen Nicolai (zie hierna) die in zijn plaats overgaat naar die van Ardooië (6).

1) J. WARICHEZ, *Etat bénéficial*, o. c., blz. 211: « qui eidem deseruit in divinis ». Het belastbaar inkomen is er berekend op 30 ponden.

2) Ibid. Later, stellig reeds in de 16e eeuw, vinden we 3 missen te week ten laste van den disch (*Dischrekeningen*, passim, in GA.). In de 17e eeuw komen er nog 2 bij, wat het het getal brengt op wekelijks 5. (*Missæ et Anniversaria...* in ABB., F IV). Die kapelanie bezat ook verscheidene goederen: naar de *Taxatio* van 1455 was zij 18 p. par. vlaamsche munt waard (J. WARICHEZ, o. c., blz. 211).

3) In de 17e eeuw werd die kapelanie, tijdelijk althans, met de pastorij vereenigd: zie verder onder pastoor Van Innis.

4) J. WARICHEZ, *Etat bénéficial*, o. c., blz. 211.

5) « Ende smaendachs, den XXIIe van der maent voorscreven (= 22 Januari 1453 n. st.), brochten die Groententers wonderlicke veel roofs ende buyts, metsghaders ooc zeere veel bestiaels uytter heerlichede van Hardoye ende die andere ommeliggheende contreyen... » (NIC. DESPARS, *Cronycke van den lande ende graefscpe van Vlaenderen*, uitg. De Jonghe, Bd III, blz. 503). Zie ook een anderen tekst betreffende Izegem en omstreken voor 't begin van Januari in *Fragmenta*, Bd I, blz. 256.

6) *Fragmenta*, Bd I, blz. 18, naar *Registrum Collationum... inchoatum... anno Domini millesimo CCCC^{mo} sexagesimo mensis Septembris die XXVIta*

Volgens dezelfde *Taxatio* van 1455 was hij alsdan pastoor van Eernegem, of beter de ware titularis, de ware bezitter, *possessor verus*, der parochie, die hij liet bedienen door een anderen priester (1), terwijl hij intusschentijd elders woonde, ontslagen als hij was van de verplichting op zijn parochie te verblijven door bijzondere bisschoppelijke vergunning (2).

Dit euvel van niet te resideren was in die tijden een overal verspreide plaag geworden : het voorbeeld kwam ten anderen van hoog. Toelatingen om bijzondere redenen waren wel is waar door het kerkrecht voorzien, maar met den tijd werden ze veel te gemakkelijk gegeven en gaven zoo aanleiding tot schreeuwende misbruiken. In de 16^e eeuw zal de algemeene kerkvergadering van Trente (Zitting XXIII, hoofdstuk I) er heftig tegen opkomen en scherpe maatregelen nemen om het kwaad te doen ophouden, doch, niettegenstaande alles, zal het nog een heele tijd voortwoekeren, vooral voor de rijke parochiën. Een voorbeeld zullen we zelfs voor Ardoois nog tegenkomen in de 17^e eeuw : zie verder, onder pastoor Van der Stald.

ADRIAAN NICOLAI of LOYS, 1461-1464

Verwisselend met Voordackere, lijk we bij den voorgaanden zagen, werd hij alhier tot pastoor benoemd, 12 Juni 1461 (3).

Drie jaar nadien, 19 Juli 1464, wordt hij te Ardoois vervangen door den volgenden, met wie hij wisselde — een ge-

---

(Rijksarchief Bergen, Evêché de Tournai, n° 197), waar er staat : f° 8 v°, « Die VI^a Junii Dominus Adrianus Nicolai resignavit ecclesiam de Moerbeke, Tornacensis Dioceseos, causa permutationis fiende cum Domino Petro Voordackere ad prochialem ecclesiam de Hardoye eiusdem dioceseos, que collata fuit dicto Domino Petro presenti, recepto juramento in forma ».

1) J. WARICHEZ. *Etat bénéficial*, o. c., bl. 168-169. Daar staat : Voerdacke, maar de uitgever doet in nota opmerken dat de rekeningen schrijven : Voerdackere.

2) J. WARICHEZ. *Ibid.* in nota.

3) « Die XII^a Junii Dominus Willermus, filius Evrardi, procurator Domini Petri Voordackere, curati de Hardoye, resignavit ecclesiam de Hardoye, causa permutationis fiende cum Domino Adriano Nicolai ad prochialem ecclesiam de Moerbeke, Tornacensis dioceseos, que collata fuit dicto Domino Adriano presenti, ad presentationem abbatisse de Monstrolie ». (Even aangehaald *Registrum collationum*, f° 8-9, coll. *Fragmenta*, Bd. I, blz. 18).

woonte in die tijden —, voor de pastoriĳ van Sint Laureins in Eremo (1).

Hij heeft ook Wingene gehad, doch wanneer hij dit kreeg weten we niet en vinden het evenmin in het meergenoemd *Registrum collationum*. Of hij Wingene heeft gecumuleerd met S. Laureyns of met Ardooie, blijft ook een vraagteeken, maar dit staat vast, 't is dat hij er pastoor is geweest en als dusdanig is gestorven, waarschijnlijk in 1468 (2).

Naar de reeds boven aangehaalde *Taxatio* was hij reeds pastoor te Moerkerke in 1455 en bezat tevens de eerste portie in de parochiale kerk van Oostkerke bij Brugge en een kapelanie in de kerk van O. L. Vrouw te Aardenburg (3). Dit cumuleeren van verscheidene kerkelijke beneficien was insgelijks een euvel dat in die tijden overal woekerde en nog eens kwam het voorbeeld ook veelal van hooger: meest al de hogere dignitarissen in het Bisdom van Doornik hadden er een schoon aantal (4).

Doen we ten slotte nog opmerken dat uit de teksten alhier en onder pastoor Veranneman medegedeeld, duidelijk voorkomt dat hij nu eens NICOLAI dan LOYS genaamd wordt (5).

GILLIS VERANNEMAN, 1464.

Lijk we reeds aanstipten, werd hij van pastoor van S. Laureins in Eremo, door verwisseling met voorgaanden, pastoor van Ardooie 19 Juli 1464 (6).

1) Zie hierna, onder VERANNEMAN.

2) Inderdaad, bij de benoeming van meester Vincent Andrieu als pastoor van Wingene, 10 December 1468, staat er dat de plaats vrij gekomen was « per obitum magistri Adriani Loys ». (*Registrum collationum* reeds meermalen genoemd, f° 129 v°, coll. *Fragmenta*, Bd. II, blz. 145).

3) J. WARICHEZ. *Etat bénéfical*, o. c., blz. 296, 33 en 313.

4) Overloop b. v. *Priesterlijke Benoemingen* in *Fragmenta* Bd. I en II, passim en het slot dier reeks door ons gegeven in *Handelingen Société d'Emulation*, 1935, blz. 177-193 en gij zult er talrijke voorbeelden vinden.

5) In de *Taxatio* van 1455, uitgegeven door J. WARICHEZ, *Etat bénéfical*, o. c., blz. 296, schrijft men: Adrianus Michaëlis, maar de uitgever doet opmerken dat de rekeningen spreken van Adrianus Zeelanders of Nicolai. Mogen wij daaruit besluiten dat hij de zoon was van Michiel en dat hij geboren werd in Zeeuwsch-Vlaanderen?

6) « Die XIX^a Julij, anno LXIII^{to} dicti domini vicarii contulerunt

Naar de *Taxatio* van 1455 was hij deken der kristenheid van Rouselare zonder pastoor te zijn der parochiale kerk aldaar en J. WARICHEZ weet er bij te voegen dat hij het reeds was in 1441 en het bleef tot in 1475, jaar waarin hij vervangen werd door Andries de Dondere (1). In Rouselare bezat Veranneman in 1455 toch nog een drietal beneficiën: de kapelanie van S. Jacobus in de parochiale kerk, de kapelanie van het hospitaal in stad en het officie van scholaster of hoofd van het onderwijs (2).

GUILLELMUS VAN DE MALE, 1511.

Dezen kennen wij ook slechts door een stuk voortkomend van de abdij van Zonnebeke.

Het is een oorspronkelijk vel ongezegeld en dagteekenend uit 1511. Daar staat op het einde onder de getuigen: "Domino Guilielmo van de Male presbytero ac curato de Hardoye" (3).

SIMON BERNAERT, — 1541.

Uit de benoemingsbrieven van den volgenden weten we dat hij in 1541 (4) aan de pastorij van Ardoosie heeft verzaakt, lijk het dan wel meer gebeurde, in handen van den Paus.

domino Egidio Veranneman presbytero presenti et acceptanti Ecclesiam prochialem de Hardoye, Tornacensis dioceseos, vacantem per resignationem Rogerii de Crudenare tanquam procuratoris ad hoc legitime fundati et eo nomine Domini Adriani Loys dicte ecclesie possessoris et curati, causa permutationis ad ecclesiam prochialem sancti Laurentii in Heremo, ad presentationem Abbatisse monasterii sancte Austerberte in Monstrolo ordinis sancti Benedicti, Ambianensis dioceseos. Prestitit hincinde juramentum solitum ». (Meergenoemd *Registrum collationum*, f° 66 r° et v^o, coll., *Fragmenta*, Bd. I, blz. 178).

1) *Etat bénéfical*, o. c., blz. 191, naar de rekeningen van het decanaat berustend in het Archief van het Bisdom te Doornijk. FR. DE POTTER. *Schets eener geschiedenis van de stad Rouselare*. Rouselare, 1875, bl. 217, in zijn lijst der dekens, kent ook Veranneman, doch enkel met het jaartal 1458 en geeft voor zijn opvolger de Dondere alleen het onvolledig en onjuist jaartal 146x.

2) J. WARICHEZ. *Etat bénéfical*, o. c., blz. 192.

3) Archief Groot Seminarie, Brugge, fonds Zonnebeke.

4) Die benoemingsakt, die van 15 December 1541 is, zegt inderdaad dat de verzaking *nuper*, dus kortelings, is geschied « per dilectum filium Johannem Pratensem, clericum Atrebatensis dioceseos procuratorem », bijgevolg door tusschenkomst van een gevolmachtigde die wellicht in Rome woonde, lijk het dan veelal geschiedde.

Over zijn bestuur is niets bekend. Een paar bijzonderheden slechts konden we oprakelen. Hij stichtte een jaargetijde, lijk de oudst bewaarde rekening "van den tafele van den aermen", aantoot (1).

Daarbij, langen tijd na zijn dood, wordt hij nog aanbevolen in de gebeden der geloovigen, in het "Sondaechs gebet", of, lijk men nu zegt, het jaargebed (2).

PETRUS GOEMAERE, 1541-1557.

Hij werd benoemd bij Pauselijke breve in gevolge de wet op de voorbehouden beneficien of "reservationes" (3).

De oudst bewaarde dischrekeningen in het Ardooisch gemeentearchief, vanaf 1553-1554, zijn door hem onderteekend en hij voegt bij zijn naam: "decanus Rollariensis", deken van Rouselare (4). Laatstmaal komt zijn handteeken voor onder de rekening 1555-1556, terwijl De Fraeye (zie volgende) de daaropvolgende onderteekent, wat laat besluiten dat Goemare hier verdwijnt in dat jaar (1556-1557).

In bovengenoemde oudste dischrekening staan een 40 betalingen voor jaargetijden ten laste van den disch, meest al te doen op een Zon- of Heiligdag. Onder hen stippen wij in 't bijzonder aan, benevens het reeds vermeld jaargetijde van pastoor Bernaert, een voor "heer Aernoudt Vandevoorde pbr...sundaechs voor St. Thomaesdach voor Kerstdach", en

1) «Tjaerghetide van mr Simoen Bernaert up den nieudach met een pondt offerwas. Den prochiepape van becondighen ende vigilie te zinghene voor hoochmesse VI sch.; sanderdaechs commendatie ende messe van requiem te zinghene XII sch.; elc capellaen VI sch.; den costere van luuden met beede de minste clocken alleens met zynen anderen dienste XII sch.; den aermen jaerlicx vyf paer schoen met LX provenen etc. weert II sch. gr. XLII sch.» (*Dischrekening 1553-1554*, in GA.).

2) In het oudste doopregister 1606-1624 (GA.) f° 48, staat het oudst bewaarde jaargebed en daar komt hij vooraan: «Mr. Simoen Bernaert», gevolgd door De Fraeye en De Vroe (zie verder) waarvan bij beide melding staat: «pastor». Die 3 namen, alsook de 8 volgende leeken, zijn geschreven door pastor Van Schellebrouck, met dezelfde inkt en dezelfde pen als akten 1606; wat daarop volgt is er later naarmate bijgevoegd. Dit laat ons toe te besluiten dat die eerste namen werden opgeschreven in 1606 bij het beginnen van het register.

3) Origineel in ABB.

4) In de lijst door FR. DE POTTER, o. c., blz. 217, gegeven, wordt hij onder de dekens niet vermeld.

een voor "heer Jan Vandevoorde pbr, IIe sundach voor vasten-avont „. Wie die beiden waren kunnen we niet zeggen (1).

Verder vinden we betalingen voor diensten, benevens aan den "prochiepape „, aan den "capellaen „ en den "ondercapellaen „. Wat zulks te beduiden heeft, kunnen we evenmin met zekerheid verklaren. Misschien is de "capellaen „ een residerende onderpastoor in den huidige zin van 't woord, maar voor dit tijdperk hebben we toch geen bewijzen dat hier een dergelijke onderpastoor was ; de "ondercapellaen „ is dan wellicht de kapelaan van de kapelanie van O. L. Vrouw altaar, doch dit zijn enkel gissingen (2).

---

1) Waren het inboorlingen en gebroeders, lijk D. LESCOUIER, *Algemeene lijst der EE. HH. Pastoors van al de parochien van West-Vlaanderen... met de lijst der Priesters-inboorlingen...* Brugge, 1934, zegt, naar een nota van pastoor Slosse, die verklaarde zulks gezien te hebben in een ouden Fundatiebouck van 1472 ? Mogelijk. Of waren het kapelanen of zelfs vreemdelingen die b. v. inkomen hadden op Ardooie, lijk Frans Michiels, kapelaan van S. Walburga te Brugge, die in 1734 en 1736 een fondatie alhier doet. (Origineele in RB., Triage de Liasses, n° 212 en 208, coll. GA. I A 19).

2) Van 1555-1556 tot 1565-1566 wordt betaald aan Mr. Joos De Wulf « voor drie missen de weke », als kapelaan van O. L. Vrouw altaar. In 1572-1573 wordt hij betaald « voor zynen dienst in thelpen by een uutvaert ». Later nog iets dergelijks in 1576-1577 en 1577-1578 (*Dischrek.* in GA.) Was hij die laatste jaren meer dan kapelaan van gemeld altaar ? onderpastoor ? Die De Wulf was een Ardooienaar : in de « promotiones » van Leuven, 22 Maart 1548, komt hij voor. (E. REUSENS. *Promotions de la faculté des arts de l'université de Louvain in Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Belgique.* Bd. III, blz. 247).

Als kapelaan van dat altaar kennen we nog Ardooienaren: zoo, in de 18e eeuw, Petrus Josephus Roelens, die we verder zullen te noemen hebben, en de laatste titularis was de bekende Ignatius Van Coquelaere, die overleed 24 December 1816 als pastoor van S. Salvators te Brugge.

BOEKBESPREKINGEN.

A. MAERTENS. *Onze Lieve Vrouw van de Potterie*, Brugge, Walleyndruk, 1937. In 8°, VIII+588 bl. met 573 illustraties.

Eer hij dat lijvig boek schreef had Weleerw. Heer Maertens zijn naam onafscheidbaar gemaakt van dezen der Potterie door de smaakvolle restauratie die het oud hospitaal omtooverde tot een kunstjuweel zonder weerga. Met dit boek is de kroon op het werk gezet; het is uit dezen jarenlangen herstelarbeid gegroeid als een vrucht uit de bloem. Want voor elk detail van deze geduldige restauratie werd de geschiedenis opgeroepen en geraadpleegd om de kunstwerken opnieuw het historisch kader te geven. Twee jaar lang heeft S. het Brugsch lezerspubliek vergast op interessante artikelen in « Het Belfort »; thans krijgen wij deze bijdragen gebundeld, herbewerkt en vervolledigd, met verwijzing naar de bronnen en een uitvoerigen index; zoodat onze plaatselijke geschiedenisstudie een merkwaardige aanwinst kan boeken.

Over de Potterie werd veel geschreven, maar deze bibliografie is van fragmentarischen aard en ligt over allerlei tijdschriften verspreid. Het gesticht bezit nog een omvangrijk archief, dat zorgvuldig werd geïnventarieerd, maar waarvan de inventaris in handschrift bleef. De elementen van een monografie waren dus voorhanden, maar een ontzaglijke arbeid was noodig om dat alles te ordenen. Dat S. voor dezen arbeid niet is afgeschrikt, is een reden om hem geluk te wenschen. Wel kan hier of daar een zwak punt worden aangewezen of een betwistbare stelling — zooiets kon moeilijk vermeden — maar dit wordt meer dan vergoed door de vrij talrijke terechtwijzingen op totnogtoe algemeen aanvaarde onjuistheden en door de aanvullingen waarmede onze locale geschiedenisstudie wordt verrijkt.

De bezorgdheid om wetenschappelijk werk te leveren deed toch geen saai boek schrijven: voor een gewoon lezer is het goed te genieten, voor iemand die zich ietwat op Brugsche geschiedenis specialiseert is het een weelde. We hebben hier

goede wetenschappelijke vulgarisatie. Wat niet beteekent dat met dit boek de geschiedkundige studie over de Potterie voorgoed is afgesloten — S. zal wel de eerste zijn om dit te erkennen —; we zeggen beter dat hier een soliede basis werd gelegd waarop verder kan gebouwd en dat, met het tamelijk volledig bibliografisch overzicht en het bekend maken der archivalia, het terrein werd effen gemaakt en verdere opzoekingen voor allen in 't bereik zijn gesteld.

* * *

Een monografie mag niet verkleuren tot een brok algemeene geschiedenis waarin het specifiek onderwerp een onbelangrijk onderdeel vormt. Dit gebrek mogen we S. geenszins aanwrijven; wellicht helt hij te veel naar de andere zijde over en mist men soms het situeeren van het specifiek onderwerp in de algemeene cultuurgeschiedenis; wat toch, vooral bij wetenschappelijke vulgarisatie, de leesbaarheid verhoogt. Zoo hadden we graag meer vernomen over het statuut onzer middeleeuwsche stadshospitelen, iets waarvoor de Potterie in haar vroegste historie zoo'n interessante bladzijde oplevert; over de rechten en aanspraken van bisschop en stadsbestuur die hier, zooals in gelijkaardige inrichtingen, dikwijls in conflict zijn gekomen. Juist deze betwistingen zijn van aard om vele duistere punten in de vroegste geschiedenis der Potterie eenigszins te belichten. In de XVIIe eeuw treden ze in een zeer acuut stadium, en vormen ze een der meest spannende hoofdstukken in de annalen van het gesticht. S. acht het zelfs niet nuttig deze geschillen te vermelden.

Soms ontbreekt het historisch perspectief: zekere aanduidingen van archiefteksten schijnen zoo geïnterpreteerd alsof ze toestanden afluïnden die zich over het heel historisch verloop bestendigen, terwijl in werkelijkheid zich een evolutie van uiterste tot uiterste afspeelt. We mogen zeggen dat de zusters, die oorspronkelijk kloosterlingen waren, door de herleiding van het vrij hospitaal tot stadsinrichting, haar vroeger statuut opgeven; terwijl in de periode der contra-reformatie weerom een andere richting wordt ingeslagen en deze nieuwe streving een oogenblik overslaat in een poging tot aanhechting bij de Augustijner-Eremieten. Ook deze episode is volledig buiten aanmerking gebleven. Verkeerd is het deze zusters, omstreeks 1300, te heeten derde ordelingen van S. Augustinus (bl. 23), daar deze derde orde eerst een volle eeuw later in de geschiedenis treedt. De « witte wijl met zwarte opslag, *eigen aan de Brugsche Sion-zusters* » (bl. 427), werd in werkelijkheid door de meeste middeleeuwsche kloostervrouwen gedragen, zooals blijkt o. m. uit de werken van Memling in het Sint-Janshospitaal.

taal en uit het portret van deze zuster der Potterie dat in het boek zelf, op bl. 23 is gereproduceerd.

Merkwaardig zijn de hoofdstukken over het H. Geesthuis en het Magdalenahospitaal. Ze vormen goede bijdragen over lokale instellingen die totnogtoe zeer weinig of toch onvoldoende werden bestudeerd. Met de talrijke bijzonderheden over andere Brugsche inrichtingen, wier geschiedenis op zekere oogenblikken met deze der Potterie kruist, brengen deze hoofdstukken in de gesloten gang der monografie een welkome afwisseling en verpoozing. Ze zijn als het landschap en het stadspanorama op den achtergrond van een historisch schilderij. Dit voordeel kan gemakkelijk opwegen tegen zekere verstrooidheden die in een zoo breed uitgemeten schildering zijn geslopen. Zoo heeft S. een *derde* H. Geesthuis te Brugge gevonden, nl. in de Zilverstraat (bl. 35), terwijl de architecten niets anders zeggen dan « Derde orde ». Moesten alle huizen van de derde orde die destijds te Brugge bestonden voor H. Geesthuizen kunnen aanzien, dan moet de lijst nog gerekt en moeten de Staalyzers en die van Magerzoo, om slechts deze te vermelden, er bij gevoegd. Maar deze inductie is geheel foutief. Zooals het nog foutief is het « commuyn » van S. Jacobs, van S. Gillis en S. Walburga tot kapittel te promoveeren (bl. 246). Zeker zullen de kapelannen van S. Walburga, die in de jaren 1700 hun bisschop om deze kapittelgeschiedenis zoo veel kwade stonden hebben bezorgd, van vreugde in hun graf hebben getrild om deze late erkenning hunner ongegronde pretenties.

Onbetrouwbaar zijn soms de ontleding en van een beschrijvend inventaris of de interpretaties van documenten bij vroegere historici ; het document zelf moet telkens bestudeerd. Deze methode kan zekere vergissingen doen vermijden. Zoo b. v. is de vermeende gift door de abdis van Waasmunster aan het H. Geesthuis in 1257 (bl. 24) eenvoudig een verkoop. De « schenking » van een gemet om er kerk en kerkhof op te richten door graaf Guido in 1288 (bl. 25) is niets meer dan een bevrijding van heerlijke rechten, zooals de tekst zelf, in voetnoot afgedrukt, klaar uitwijst en zooals het door vroegere geschiedschrijvers werd begrepen. De zoogezeiide « protectiebrief » van den generaal der Dominikanen in 1290 (bl. 29) is ontegensprekelijk een consent tot inlijving bij de orde van Sint Dominicus. Wat onder het patroonaat van het Sint Donaaskapittel lag, mag niet beschreven als « kerkelijk behoorend tot het eigendom van Sint Donaas » (bl. 18), zooals het recht van presentatie tot de pastorie van het hospitaal niet mag gereduceerd tot een eenvoudig « recht van placet » (bl. 287).

Als Rosweyde 1009 leest waar het mirakelboekje schrijft X^c IX, bewijst hij heel goed op de hoogte te zijn van het Romeinsche cijferschrift en is het zeer gewaagd hem te willen verbeteren (bl. 46). Waar een vakman het gewicht van zilveren kandelaars bepaalt op « seven hondert en een once » of 701 ons, mogen we dat niet opdrijven tot 700 pond en een ons (bl. 367). We vermoeden ook een verkeerde transcriptie (bl. 375), waar voor de monstrans het gewicht van 38 pond wordt opgegeven. Verjaer die in 1499 vermeld wordt als onderpastoor der tweede portie te Dudzeele (bl. 248) zal wel de pastoor dezer portie zijn.

De transcriptie der teksten en hun punctuatie kon beter verzorgd, zoo b. v. op bl. 20, 21, 22, 25, 27... 75, 78... 286... 507.

Waar « brieven » worden beschreven « als bewijsstukken van afgestanen grond » kunnen we voor de verbetering verwijzen naar de Flou's Woordenboek der Toponymie.

« Getorst » in plaats van « toortsvormig » (bl. 246, 454) zal wel juister zijn.

We meenen het gewaagd het monogram der Potterie te willen lezen op den sluitsteen van het gewelf der archiefkamer (bl. 4) ; zou hier niet veeleer een metsersteeken te herkennen zijn ? Wanneer in 1462 Broeder van Willebeke « de outaer tafle ten hooghen outare gaf » mogen we dat niet verstaan als een gift van het blad of mensa (bl. 149) ; tafel heeft destijds wel de beteekenis van retabel, zooals uit den volledigen tekst der begiftiging (bl. 504) ten overvloede blijkt.

Het zal wel niet worden aangenomen dat de Geuzen ook de « Zondagen » hebben afgeschafte (bl. 288). De Madonna op het ivoren drieliuk (reprod. bl. 456) kunnen we niet aanvaarden als een trouwe copie van het mirakelbeeld (bl. 47). Niettegenstaande de bewering van Duclos valt hier zelfs geen specifiek Brugsch karakter waar te nemen : we staan voor een importartikel dat in serie werd vervaardigd en met de Potterie blijkbaar geen verband houdt.

Dat het orgel, en dit sedert ± 1480, boven het Westertorpaal stond (bl. 104) is niet aan te nemen. Een verslag van bisschop Christophori van 1624 (in 't Bisschoppelijk Archief te Brugge) zegt duidelijk dat het orgel toen in het Zusterkoor stond, op het doxale. Laten we ter aanvulling dezen passus overschrijven : « Chorus relligiosarum in doxali situs est... ita ut ex dormitorio ad illud accedant, in quo sunt organa ; sed cum ad illa organista nonnisi per dormitorio ascendere poterat, mandatum fuit ut vel illa transferrentur vel una ex relligiosis que arte ludendi disceret ea pulsaret. »

Hetzelfde document geeft nog de verklaring van een tekst die voor S. een raadsel is gebleven : « Bet. voor het serpent int Sacramentshuus vast te maken » (bl. 163). We lezen in het verslag van Christophori : « Tabernaculum venerabilis Sacramenti valde honestum... sed in basi eiusdem tabernaculi exstant tres nude figure representantes Adamum, Evam et serpentem ; que tegi convenit ut jussum, vel in totum auferri ne oculos intuentium offendant ».

Een raadsel zijn nog voor S. de « Biddagen », die sedert 1777 op de rekeningen zijn vermeld (bl. 496). Denkelijk komen ze ook vroeger in de documenten voor ; ze hebben in elk geval ook vroeger bestaan. Het zijn de *Stationes of Bedinghen* die sedert 't begin der jaren 1600 in de *Acta Episcoporum* worden vermeld, openbare gebeden die om verkregen of te verkrijgen gunsten door den bisschop worden voorgeschreven. Ze duren doorgaans acht dagen, maar worden heel dikwijls verlengd, zoodat ze soms maanden lang worden voortgezet. Ze zijn van verschillende regeling. Meest worden in de onderscheiden kerken en kapellen op achtereenvolgende dagen zekere oefeningen voorgeschreven zoodat elken dag een of meer bidplaatsen aan de beurt komen. Op deze lijsten komt ook de Potterie voor. Maar in de andere soort *bedinghen* neemt de Potterie met het H. Bloed onder alle Brugsche kerken een bevoorrechte plaats in — en juist hierom meenen we op dit punt te mogen uitweiden — daar de Potteriekerk als de statiekerk wordt aangeduid waar de kapittels, parochiekerken en mannenkloosters der stad op achtereenvolgende dagen processiegewijze komen beevaren en er de *Mis de Beata cum expositione Sanctissimi* celebreeeren. Voor deze *Stationes* werden affiches gedrukt die, ongelijk met de huidige, echte typografische meesterstukjes zijn. We kennen soortgelijke affiches voor de *Stationes* in de Potteriekerk voor de jaren 1667, 1683, 1725 en 1742.

Graag hadden we in het boek een vermelding aangetroffen van de *Confraternitas musicorum B. M. V. de Potteria*, door bisschop Triest op 24 Februari 1622 ingesteld op verzoek van de muzikanten zijner kathedraal. Dit gild, waarvan iedereen kon lid worden die was « peritus musicæ vel saltem amator et fautor », ging elken zaterdagnamiddag, na 't officie van Sint Donaas, naar de Potteriekerk om er te zingen de Loretaansche litanie « in musycque ». Alle leden moesten op deze oefening verschijnen op boete van twee stuivers. Elk jaar op 12 Februari werd een nieuwe deken verkozen en de broederschap was met aflaten verrijkt.

De hoofdstukken XV «De Potterie en haar Kerkschat», en XVII «De Potterie en haar Museum» vormen een pracht-inventaris met een rijke serie reproducties, een schat van documentatie, waarvan de meeste opnamen van den S. zelf zijn. Voor West-Vlaanderen kennen we niets dat hierbij kan vergeleken, tenzij de handschriftelijke inventaris onlangs opgesteld door pastoor Van Dromme voor de kunstschaten der kerk te Loo. Hier hebben we den pastoor der Potterie op zijn best; want de geschiedenis van zijn slotte voor hem meer een soort hulpwetenschap om de vele kunstwerken die hier bewaard zijn hun beteekenis terug te schenken. En dat deed hij met een fijn esthetisch gevoel. Wetenschap, smaak en meest nog liefde hebben hier iets eenigs tot stand gebracht, niet een museum waar oude schoonheid ligt opgebaard als een mummie, maar een milieu waar vroomheid en charitas in rustig rythme voortbewegen met deze verfijning die slechts door den glans der schoonheid kan gegeven. Moge deze les worden begrepen en dit voorbeeld navolging wekken. We zijn den E. H. Maertens zeer dankbaar om zijn prachtboek over de Potterie. We zijn hem nog meer dankbaar om wat hij in de Potterie zelf heeft tot stand gebracht.

M. ENGLISH.

DR. P. ROGGHÉ. *De politieke loopbaan van J. J. Raepsaet tot 1815, inzonderheid in en om de Commissie tot herziening der Hollandsche grondwet van 1814*. Kortrijk, Uitg. Steenlandt, z. j. [1937], Gr. in 8°, 16 niet genummerde + 204 + xxxiv blz. + portret.

J. J. Rapsaet heeft een bewogen en welgevulde loopbaan gekend. Geboren in 1750, wordt hij op 23-jarigen ouderdom griffier van de Kasselrij Oudenaarde, is een der eersten om het verzet tegen Jozef II in te leiden, telt onder de aanvoerders van de Brabantsche Omwenteling, ontplooit onder het Fransche Regiem een zeer wakkere politieke bedrijvigheid, vervult in 1814-1815 een vooraanstaande rol bij de besprekingen over de grondwet, om zich daarna uit het politieke leven terug te trekken. Hij beleefde nog de Belgische Omwenteling, waaraan hij overigens geen werkdadig deel nam, en overleed in 1832.

Het boek van dr. Rogghé bepaalt zich bij de studie van de politieke loopbaan van Raepsaet. Men kan het dan ook beamen dat schr. zijn onderzoek met de gebeurtenissen van 1814-1815 afsluit. In een laatste hoofdstuk, dat uiterlijk als een bijlage, maar innerlijk zeer goed bij het voorgaande past,

wordt de beteekenis van Raepsaet als geschiedschrijver uiteengezet.

Bij zijn onderzoek heeft schr. rijkelijk uit het familiearchief kunnen putten, niet alleen uit de papieren die op het Rijksarchief te Gent bewaard worden, maar bovendien uit de rijke verzameling die zich bij de afstammelingen van Raepsaet te Oudenaarde bevindt. Deze dokumentatie, aangevuld door talrijke stukken uit de openbare archieven, vormt den breeden grondslag waarop de studie opgebouwd is. Raepsaet verschijnt er in als een man die tegen alle tijdsgebeurtenissen en -stroomingen in, de onvoorwaardelijke aanhanger van het Oude Regiem blijft, de *laudator temporis acti* in den vollen zin van het woord. Met een onverwoestbare volharding poogt hij onder een telkens nieuw bewind de aloude beginselen, waarin hij een rotsvast geloof heeft, tot de zege te helpen, maar telkens ook lijdende zijne pogingen schipbreuk. Wanneer de grondwet van 1815 de zege van de fransche denkbeelden voorgoed vestigt, bleef hem dan ook niets anders te doen dan zich uit het politieke leven terug te trekken. Hij was er echter den man niet naar om lijdelijk op de gebeurtenissen toe te kijken en herhaaldelijk greep hij naar de pen om zijn denkbeelden te propageeren. Ook zijn historisch werk heeft, in den grond, geen ander doel dan de voortreffelijkheid van de oude instellingen te laten uitschijnen. Terecht doet schr. opmerken dat de geschiedkundige uiteenzetting bij Raepsaet menigmaal in een politieke bewijsvoering ontaard is.

Deze bijdrage tot de kennis van het leven en de persoonlijkheid van Raepsaet, vormt een kostbare bijdrage tot de kennis van de gedachtenstroomingen in ons land en meer bepaaldelijk in Vlaanderen, onder het Fransche en Hollandsche bewind.

EG. I. STRUBBE.

KRONIEK.

IN MEMORIAM.

A. Bayot.

Op 8 Juli 1937 overleed te Leuven prof. dr. ALPHONSE BAYOT. Geboren te Chapelle-lez-Herbaimont (Henegouwen) op 25 September 1876, promoveerde hij in 1903 te Leuven tot doctor in de romaansche talen. Reeds in 1907 werd hij aan de Katholieke Alma Mater tot docent benoemd. Onder de vele studies die hij heeft nagelaten, moeten wij hier slechts de aandacht vestigen op zijn "*La Légende de Troie à la Cour de Bourgogne*", dat door ons Genootschap onder zijne «*Mélanges*» werd opgenomen.

M. Sabbe.

Op 12 Februari 1937 is te Antwerpen overleden, prof. dr. MAURITS SABBE. Te Brugge geboren den 5 Februari 1873, als zoon van Julius Sabbe, destijds leeraar aan het Atheneum alhier, had de aflijvige in 1896 het doctoraat in de germaansche talen te Gent verworven. Hij wijdde zich aanvankelijk aan de schoone letteren en zocht zijn onderwerpen schier uitsluitend in de Brugsche wereld. Doch ook in het letterkundig verleden stelde hij belang. Na in 1919 tot conservator van het Plantijn-Museum benoemd te zijn, ging hij zich zoo goed als uitsluitend op de studie van onze vroegere letteren en drukkunst toeleggen, en leverde op vrij regelmatige tijdstippen de vruchten van zijn navorschingen. Voor de kennis van het geestesleven in onze gewesten sedert de scheuring zijn deze bijdragen kostbare aanwinsten. Voor zoover ze het oude graafschap Vlaanderen betreffen, werden ze bij hun verschijnen in onze *Boekenschouw* vermeld. Nog korten tijd voor zijn afsterven had Maurits Sabbe een boek over de Antwerpse Drukkerswereld in de 17^e en 18^e eeuw laten verschijnen.

J. Mansion.

Op 8 November 1937 overleed te Luik, waar hij als hoogleeraar werkzaam was, de bekende taalvorscher, prof. dr. JOSEPH MANSION. Op 9 Januari 1877 te Gent geboren, als zoon van den bekenden hoogleeraar in de mathesis, promoveerde hij tot doctoor in de klassieke talen en wijdde zich dan ook aanvankelijk aan de studie van de klassieke en oostersche talen. Eerst later breidde hij zijn werkzaamheid ook tot de germaansche talen uit. In 1904 tot hoogleeraar te Luik benoemd ging hij zich met voorliefde op de germanistiek toeleggen. Indien hij in ons tijdschrift herdacht wordt, dan is het vooral om zijn "*Oud-Gentsche Naamkunde* „, waarin hij na jarenlange studie een beeld kon ophangen van het Oudnederlandsch in de 10^e eeuw. Ook op toponymisch gebied heeft J. Mansion zich onderscheiden. Zijn "*Voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche Plaatsnamen* „ bezorgde ons, naar het treffend woord van prof. dr. H. J. van de Wijer « de handleiding, waarop sedert jaren met ongeduld in Vlaanderen werd gewacht en waardoor het verder onderzoek op dat gebied langs veilig-wetenschappelijke banen zal kunnen voortgezet worden ».

Plaatselijke Geschiedvorsching.

— Van 31 Juli tot 2 Augusti 1937 greep te Ath het eerste *Internationaal Congres van Regionalisme* plaats. Onder de talrijke lezingen die er gehouden werden, zijn er een aantal die ook voor de Plaatselijke Geschiedenis van Vlaanderen belangrijk zijn. Onze lezers zullen ze vermeld vinden in de *Boekenschouw* die in de slotaflevering van onze *Handelingen* van dit jaar zal verschijnen.

Herdenking J. Froissart.

Ter gelegenheid van de zeshonderdste verjaring van het overlijden van den beroemden vijftiendeuwschen kroniekschrijver J. FROISSART werden te Valenciennes in September 1937 plechtige herdenkingsfeesten ingericht.

In de stedelijke boekerij waren niet minder dan veertig handschriften van de «Chroniques» bijeengebracht, terwijl een tentoonstelling aan de kunstontwikkeling te Valenciennes gewijd was.

De belangstellende lezer zal in de *Revue du Nord* (1938, blz. 50-54) een uitvoerig verslag van die herdenking vinden.
